Morfologia

Carme Vilà Comajoan

PID_00155266

UOC
Universitat Oberta de Catalunya
www.uoc.edu

Índex

Introducció 5

Objectius 6

1. Conceptes introductoris 7
1.1. Marcatge i gradualitat 7
1.2. Mots i formes diferents d'un mateix mot 8
1.3. Invariabilitat i defectivitat 9
1.4. Classificació de les categories sintàctiques 12

2. Categories nominals 13
2.1. Els substantius 15
2.1.1. Morfologia dels substantius 15
2.1.2. Tipus de substantius: noms propis i noms comuns 20
2.2. Els adjectius 21
2.3. Els pronoms 22
2.3.1. Els pronoms personals tònics 25
2.3.2. Els pronoms febles 28
2.3.3. Els pronoms relatius i els pronoms interrogatius 29
2.3.4. Altres pronoms 29
2.4. Els quantificadors 31
2.5. Els determinants 33
2.5.1. Els articles 34
2.5.2. Els demostratius 36
2.5.3. Els possessius 37

3. Categories lèxiques no nominals 38
3.1. Els verbs 38
3.1.1. Morfologia dels verbs 38
3.1.2. Els temps verbals 43
3.2. Les preposicions 48
3.3. Els adverbis 50
3.4. Els nexes 51

Resum 52

Activitats 53

Exercicis d'autoavaluació 53

Solucionari 54

Glossari..... 55

Bibliografia..... 57

Introducció

Es pot començar a reflexionar sobre la llengua a partir d'una pregunta aparentment simplíssima: què significa saber parlar una llengua? En aquest mòdul intentem respondre aquesta pregunta, i tot seguit veiem uns quants conceptes –sempre amb exemples– que ens permeten d'iniciar aquesta reflexió i, subsidiàriament, entendre altres processos més complexos que explicarem més endavant en aquest i en els altres dos mòduls: "Sintaxi" i "Lingüística textual".

En el mòdul 1 hem vist que les llengües es manifesten físicament com un seguit de sons en el temps (un darrere l'altre). Però hi ha moltes seqüències de sons teòricament ben formades que no tenen cap sentit per als parlants d'una llengua, perquè no formen una unitat mínima amb sentit, un morfema, que (un cop combinat amb d'altres, si cal) forma paraules.

En aquest mòdul didàctic ens fixem concretament en les paraules. I per fer-ho d'una manera ordenada, introduïm el concepte de *categoria*, que agrupa els mots segons uns criteris que han permès que en puguem tenir una visió global. Dins les categories lèxiques nominals (aquelles en què la majoria de membres tenen flexió de gènere i de nombre), veiem els substantius, els adjectius, els pronoms, els quantificadors i els determinants. I dins les categories lèxiques no nominals, veiem els verbs (que presenten una flexió molt complexa) i les categories sense flexió: les preposicions, els adverbis i els nexes.

El fil conductor de les nostres explicacions és la classificació usual dels mots en categories, que ens pretén acostar a tots els mots, si més no per mitjà d'uns representants.

Dels mots, en tractem sobretot aspectes de morfologia flexiva (les formes que prenen) i aspectes sintàctics, però també repassem els aspectes fonològics, semàntics i, especialment, pragmàtics que ens han semblat més rellevants. D'aquesta manera ens podem adonar de molts fenòmens que coneixem sobre la nostra llengua, encara que no en siguem conscients.

Objectius

Aquest mòdul didàctic vol fer reflexionar sobre la llengua com a sistema i sobre el seu ús. Els objectius que es pretén que els estudiants assoleixin són els següents:

1. Adonar-se que, a més d'un vehicle de comunicació, una llengua és un mitjà per a la reflexió.

2. Reflexionar sobre el funcionament de la llengua catalana, especialment els aspectes morfològics i de classificació dels mots en diferents categories.

3. Conèixer els aspectes més bàsics i usuals de la classificació dels mots en categories.

4. Dominar el lèxic teòric més usual en morfologia flexiva i saber-lo aplicar.

5. Adonar-se dels aspectes pragmàtics més importants a l'entorn dels mots.

6. Saber aplicar els coneixements adquirits per repetir els processos indicats a altres fenòmens no exposats directament aquí.

1. Conceptes introductoris

Un dels conceptes que permet classificar els elements de la llengua és el de **categoria**. En aquesta assignatura utilitzarem el mot *categoria* amb dos significats: el de **categoria morfològica** i el de **categoria sintàctica** (o, simplement, categoria).

Un concepte que cal explicar una mica detalladament és el de *morfema*. **Morfema** és la unitat mínima d'un mot que aporta informacions de nivells diferents (per exemple, el morfema *-s* de *nens*, que morfològicament és el **morfema de plural**, sintàcticament estableix fenòmens de concordança –com a *Els nens canten*– i semàntic ament afegeix el significat 'més d'un' al significat de *nen*).

Advertiment

Nosaltres no distingirem entre morfema i morf (la realització concreta d'un morfema).

S'arriba a la conclusió que una unitat correspon a un morfema a través de l'observació de mots d'una mateixa categoria o de categories semblants. Així, si comparem *una casa, dues cases, un avió, dos avions, boig, boges*... podem adonar-nos que hi ha uns fragments de mots que es mantenen: [kázə] (a *casa* i *cases*), /bɔʒ/ (a *boig* i *boges*), *-s* (fonològicament /z/, a *cases, avions, alts, boges*...).

El lexicó i la forma fonològica

Com hem vist al mòdul 1 /bɔʒ/ és la transcripció fonològica de l'arrel de *boig, bojos, boja, boges, embogir, bogeria*...: és la reproducció gràfica del que devem tenir en el lexicó els parlants del català. A partir de la forma fonològica podem formar regularment tots els mots anteriors.

1.1. Marcatge i gradualitat

Un concepte molt útil en voler reflexionar sobre qualsevol dels components d'una llengua és el concepte de marcatge:

a) El tret, aspecte, ordre... **no marcat** és el més normal, més simple.

b) El tret, aspecte, ordre... **marcat** és el menys normal, més complex.

Les formes menys marcades dels verbs

Les formes menys marcades dels verbs són la tercera persona del singular del present d'indicatiu i la segona persona singular de l'imperatiu, que a la majoria de verbs són idèntiques (*canta, pren, surt*...).

Hi ha altres aspectes, però, que ens indiquen que la forma de masculí singular és la no marcada, com ara els següents:

1) Una oració subordinada (una construcció que en principi no és ni masculina ni femenina, ni singular ni plural) es comporta com si fos un substantiu masculí singular, cosa que és molt evident si fem que aquesta oració sigui el subjecte d'una oració atributiva i hi posem un atribut que tingui forma d'adjectiu:

(1)
a) *És positiu que arribis d'hora.*
b) **És positiva que arribis d'hora.*
c) **Són positius que arribis d'hora.*
d) **Són positives que arribis d'hora.*

Conclouríem, per tant, que *que arribis d'hora* es comporta com un sintagma nominal amb un nucli (un substantiu) en masculí singular, com *aquest* ***comportament***, *el* ***missatge*** *que em vas enviar...*

Fins i tot quan coordinem dues o més oracions subordinades, aquestes es comporten com un sintagma nominal singular: *És positiu que arribis d'hora i que portis la feina feta / *Són positius que arribis d'hora i que portis la feina feta.* Compareu-ho amb *Són positius aquest missatge i el missatge d'ahir.*

2) Un adjectiu que és suma de femení i de masculí s'expressa en masculí.

(2)
a) *Tant en Pol com les seves cosines estaven* ***cansats*** *de viatjar de nit.*
b) **Tant en Pol com les seves cosines estaven* ***cansades*** *de viatjar de nit.*

Un adjectiu que es refereixi a dos o més substantius coordinats, però a vegades es fa concordar en gènere i nombre amb l'últim substantiu, com ocorre en aquest fragment:

(3)
En aquells documents, el català hi apunta de tant en tant, en ***mots i frases arromançades.***
[*Arromançades* tant es refereix a *mots* com a *frases*].

1.2. Mots i formes diferents d'un mateix mot

Fixeu-vos que mentre que "bolígraf" i "porta" són dos mots diferents, *bolígraf* i *bolígrafs* són dues formes diferents del mateix mot:

(1)
Dius que el meu bolígraf és ostentós. Doncs, mira que els teus... pla. [*'Dius que el meu bolígraf és ostentós. Doncs mira que els teus* ***bolígrafs*** *pla ho són, d'ostentosos.'*]

En canvi, "porta" i "porter" són dos mots diferents, cada un dels quals té dues formes (*porta, portes* i *porter, porters*); no podem dir "porta" i que el nostre interlocutor entengui "porter":

(2)
**Vés a tancar la porta. Com que ho sembles...* [Amb el significat de: *'Vés a tancar la porta. Com que sembles porter...'*]

"Porta" i "porter" estan més relacionats que "porta" i "bolígraf", per exemple. Perquè "porta" i porter" estan relacionats lèxicament (tenen un morfema lèxic comú: el radical de "porta" és, alhora, part del radical de "porter"). Ara bé, són dos mots diferents, tant com "porta" i "bolígraf".

Quan parlem d'un mot sense tenir en compte les formes, en català, per als substantius, adjectius i pronoms que tenen flexió de gènere i de nombre és habitual de referir-nos-hi per la forma no marcada: per als substantius, la del singular; per als adjectius, la del masculí singular. En canvi, per als verbs, és habitual de referir-nos-hi no per les formes no marcades (la tercera persona del singular del present d'indicatiu o la segona persona del singular de l'imperatiu), sinó per l'infinitiu.

Compte

Quan ens referim a un mot no com a forma sinó com a representant de tot el paradigma de flexió, allò que a vegades s'anomena **expressió de mot**, l'escrivim entre cometes (per tant, "aquest" equival a *aquest/aquesta/aquests/aquestes*). En canvi, si ens volem referir a una forma de mot l'escrivim en cursiva (així, si escrivim *aquest* volem dir que ens referim només a la forma del masculí singular de "aquest").

Nota

En llatí la forma per a referir-se als verbs és la primera persona del singular del present d'indicatiu i no l'infinitiu.

1.3. Invariabilitat i defectivitat

Un mot és invariable morfològicament quan una forma coincideix en pronúncia i en escriptura amb una altra forma del mateix mot.

Nota

Hi ha parlars en què es tendeix a "regularitzar" els mots invariables: es diu, per exemple, *una noia feliça* en comptes de *una noia feliç*.

Fixeu-vos que seria un error dir que "feliç" a *dona feliç* és masculí, o bé que "feliç" no té gènere femení, perquè els adjectius sempre prenen la forma del substantiu que acompanyen: diem *dona alta* i no pas **dona alt*.

Així, per exemple "dilluns" és un substantiu invariable, la qual cosa significa que la forma del singular es pronuncia i s'escriu igual que la forma del plural. Que sigui invariable, però, no implica que no existeixi la forma del plural o la del singular:

(1)
El dilluns [singular] *que ens agradava més era el Dilluns de Pasqua*.

(2)
Odiàvem els dilluns [plural].

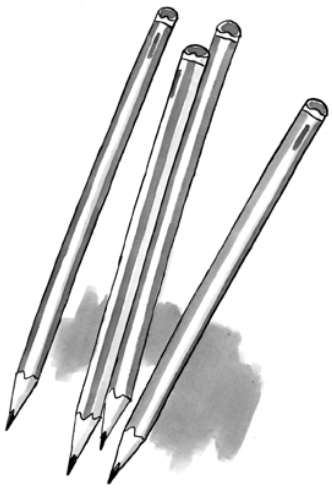

"Llapis" és un substantiu invariable.

També diem que "feliç" és un adjectiu invariable en singular quant al gènere, la qual cosa significa que en singular es pronuncia i s'escriu igual en femení i en masculí.

Pel que fa als verbs, hom no parla de verbs invariables quant a una determinada persona o nombre, sinó de formes verbals homònimes, com ara la primera i la tercera persones singulars: *(jo) cantava / (l'Anna) cantava*.

Nota

Anar i anà són dues formes verbals homòfones pronunciades per un parlant del català central –que, per cert, no utilitza *anà* col·loquialment. Ara bé, fonològicament són diferents, com queda clar si hi afegim un pronom feble (*Vam anar-hi, En Joan hi anà*).

Fins ara ens hem referit a la invariabilitat com a invariabilitat escrita. Però en català oriental hi ha formes d'un mot que són invariables fonològicament (per exemple, *còmode* i *còmoda* o *culte* i *culta*) o també hi ha formes verbals homòfones entre si, com ara *anar* i *anà*.

Un **mot defectiu** és aquell que no té una de les formes que tenen la majoria d'altres mots de la seva mateixa categoria lèxica.

Atenció!

No s'ha de confondre invariabilitat amb defectivitat. Recordeu que invariabilitat vol dir que dues formes coincideixen, i defectivitat, que una forma no existeix.

A continuació vegem tres tipus de mots defectius:

1) Com que la majoria de substantius tenen el gènere inherent i presenten dues formes, la del singular i la del plural, els **substantius defectius** són aquells que només en presenten una.

Recordeu

Postres és femení: *Aquestes postres són delicioses*. **Els postres* o **el postre* són castellanismes.

Els casos més freqüents són els **substantius defectius de singular**, és a dir, aquells que només tenen forma de plural: *postres, estovalles, golfes*, etc.

També trobem substantius que s'usen en plural, com ara el nom de les espècies animals o vegetals (*aïzoàcies, mol·luscs, dinosaures,* etc.), que els diccionaris solen definir com a mots defectius en una primera accepció, i en una segona (en singular) com a individu de l'espècie en qüestió.

Hi ha mots que, pel significat que tenen, s'usen molt més en plural que en singular, com ara "cabell" (perquè se'n sol parlar en plural) o "guant" (perquè sempre se sol parlar de dos objectes iguals).

De **substantius defectius de plural** (que només tenen la forma del singular), n'hi ha menys, i gairebé sempre és possible de formar-ne el plural buscant una situació en què es puguin usar. Altres tenen un significat col·lectiu (com ara *gent, gentada, humanitat*...).

Altres substantius no es poden considerar defectius de plural, però pel significat (o bé perquè designen realitats úniques, com ara *lluna,* o són no comptables, com ara *sucre*) s'utilitzen molt més en singular que en plural.

Si consideréssim que certs substantius tenen quatre formes, com ara els que designen una professió *(carnisser/carnissera/carnissers/carnisseres),* hi hauria també **substantius defectius de masculí** (molt pocs, i sovint designen professions, oficis... poc o gens prestigiosos, com ara *mestressa de casa, prostituta*...) o **defectius de femení** (segons molts diccionaris –vegeu el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra per exemple– n'hi ha un percentatge altíssim, com ara els substantius que es refereixen a la majoria de professions prestigioses quan signifiquen 'persona que les exerceix', ja que en aquests diccionaris *farmacèutica*, per exemple, només és 'esposa del farmacèutic').

Diccionari general de la llengua catalana

En l'última edició del *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra de l'any 1932 encara es poden trobar substantius "de professió" que fan referència al femení com a "dona de...", és a dir, *alcaldessa*, 'esposa de l'alcalde'.

2) Els **adjectius defectius** poden ser-ho respecte a una de les dues categories morfològiques binàries que tenen la majoria d'adjectius, gènere i nombre. Així, per exemple, podem trobar adjectius defectius de femení (com *bixest/bixests*), adjectius defectius de masculí (com *multípara/multípares*) i adjectius encara més defectius (per exemple *alisis*).

Hi ha altres adjectius que no es consideren defectius, però dels quals només s'utilitza una o dues formes, com ara "sabàtic" o "efeminat". Com en altres llengües també tenim casos d'adjectius defectius, si no teòricament sí a la pràctica, més per raons pragmàtiques que semàntiques, com ara "coqueta", com si el que expressessin –que ha de referir-se a un ésser animat– només es pogués aplicar a una dona i no a un home.

De substantius i adjectius defectius, n'hi ha sense causa semàntica aparent (per què "escombraries" és defectiu de singular i "brossa" és defectiu de plural?). En canvi, la defectivitat d'altres s'explica per una causa semàntica ("primípara" és defectiu perquè només s'aplica a un ésser animat femella) o pragmàtica ("verge", com a substantiu, és defectiu perquè la societat considera pertinent la vir-

ginitat en les dones i no en els homes). Quan la defectivitat no té una causa semàntica o pragmàtica és molt gramaticalitzada i no es pot contravenir; no podem dir **He tret l'escombraria.*

En canvi, si la defectivitat prové de causes semàntiques o pragmàtiques sempre es pot trobar una situació en què es puguin utilitzar les formes d'un mot que falten, com ara *Aquest és un animal* ***multípar****, D'aquí a pocs anys hi haurà* ***capellanes i papesses*** *i tot, He treballat més que tu perquè l'anyada era* ***bixesta****,* etc.

3) Els **verbs defectius** també poden presentar dos tipus de defectivitat, una de més sintàctica i una altra de més semàntica. Els verbs defectius més coneguts són aquells que sempre o gairebé sempre apareixen en oracions impersonals, com ara *ploure* i *haver-hi,* els quals només tenen tercera persona del singular (o, en tot cas, només tercera persona) i tampoc no es conjuguen en imperatiu.

Els casos de *ploure* i *haver-hi*

"Ploure", amb el sentit literal, només té les formes de tercera persona del singular (*plou, *plovien, *vaig ploure, plourà*, etc.), com *nevar, pedregar* i altres verbs "meteorològics". Però, amb sentit figurat, i a diferència dels altres verbs meteorològics, també pot tenir terceres persones plurals –però aleshores "ploure" ja no és un verb impersonal, tot i que continua essent defectiu (*Va embogir i va començar a llençar diners per la finestra, i al carrer plovien bitllets de cent i monedes*).

"Haver-hi" normativament només té les formes de tercera persona del singular (*Hi ha una cosa / Hi ha dues coses*). Col·loquialment en català central hom fa concordar el nombre del sintagma nominal –que només pot ser de tercera persona– amb el verb (*Hi ha una cosa / Hi han dues coses*). Però tant en un cas com en un altre "haver-hi" és defectiu de primeres i segones persones, perquè el verb equivalent en aquestes persones és "ser-hi" (**Hi ha la Maria, però jo també hi he / Hi ha la Maria, però jo també hi sóc*), el mateix verb amb què podem tenir una construcció equivalent a una pronominalització agramatical encara que sigui de tercera persona –*Hi ha la Maria (*L'hi ha) / Hi ha la Maria (Hi és*).

La defectivitat d'un verb també pot provenir de causes semàntiques. És el cas de *soler*, que no té temps de futur, o de *existir*, que no té imperatiu. Semblantment al que acabem de veure, mentre que la defectivitat sintàctica no es pot contravenir, la defectivitat semàntica o pragmàtica sí.

Exemple

El verb "pondre" s'utilitza en tercera persona del singular (*Ens n'hem anat quan el sol ja es ponia, Aquesta gallina pon molts ous*) o en tercera persona del plural (*Les ànegues ponien més ous que les lloques*). Però si ens inventéssim un conte en què les gallines poguessin parlar, podríem fer-los dir *A partir d'ara farem vaga de posta i no pondrem més ous* i, en canvi, no podríem fer dir als núvols en un conte **A partir d'ara farem vaga de pluja i no plourem mai més* (en tot cas, *A partir d'ara, farem vaga de pluja i no farem ploure mai més).*

No confongueu **impersonal** (un concepte sintàctic) amb **no personal** (un concepte morfològic). Una oració impersonal és aquella que no té subjecte, com *A casa meva se sopa d'hora.* Observeu que és més adequat parlar d'oracions impersonals que no pas de verbs impersonals, perquè "sopar" en altres usos pot tenir subjecte. En canvi, una forma verbal no personal és la que no presenta morfemes de persona, com pot ser l'infinitiu (*sopar*, *cantar*, *estar*...).

Per més que es canviï el subjecte d'un infinitiu aquesta forma verbal no es modifica: *En entrar **jo**, tothom es va posar dret... / En entrar **nosaltres**, tothom es va posar dret...*

1.4. Classificació de les categories sintàctiques

Les categories sintàctiques –les categories per excel·lència– es poden classificar de diverses maneres. Bàsicament es pot distingir entre categories expressades per un sol mot (les **categories lèxiques**) i unes altres categories expressades per més d'un mot (les **categories no lèxiques**); dins les categories lèxiques, podem distingir entre les categories nominals i les no nominals. I dins les categories no lèxiques, podem distingir les categories no oracionals (els sintagmes) i les oracionals –que ja veurem subsidiàriament al mòdul "Sintaxi".

Categories sintàctiques

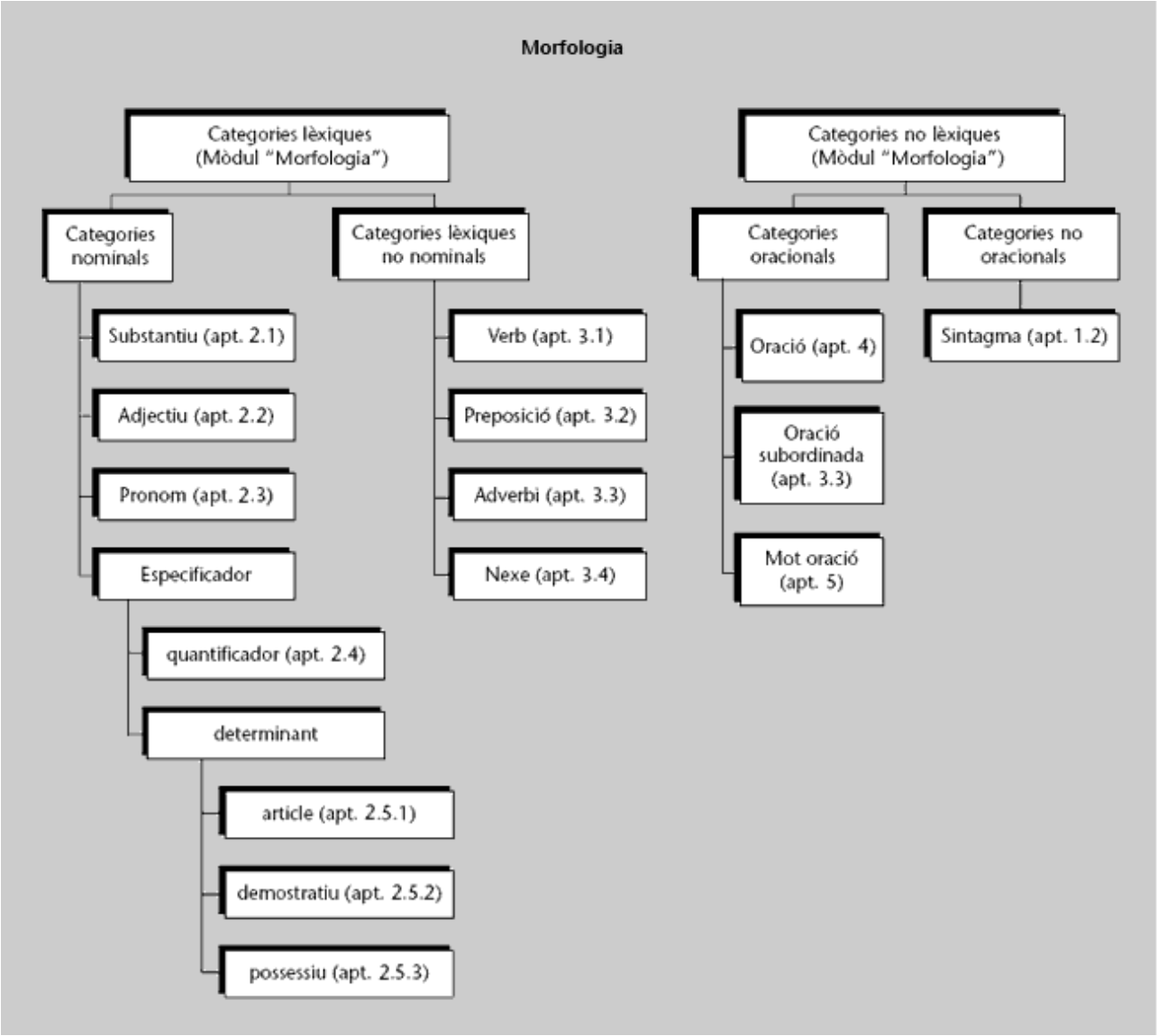

2. Categories nominals

Amb la denominació *categories nominals* ens referim a aquelles categories lèxiques en què es manifesten, ni que sigui en uns quants elements, els processos d'assignació de gènere i nombre.

Les categories nominals prototípiques són el **nom substantiu** (anomenat simplement *substantiu* o *nom*) i el **nom adjectiu** (anomenat simplement *adjectiu*).

Nota

Nosaltres habitualment parlarem de *substantiu*, perquè *nom* té altres accepcions; ara bé, mantindrem les denominacions *nom comú* i *nom propi*, perquè són més habituals que no pas *substantiu comú* i *substantiu propi*.

En català els processos de flexió nominals són els següents:

1) El **gènere** té dos valors: masculí i femení. El gènere neutre, tan productiu en altres llengües, pràcticament no existeix i, en tot cas, coincideix amb el masculí.

El gènere neutre

Es considera que els pronoms *això* i *allò*, per exemple, són neutres. Però quan han de concordar amb un adjectiu, ho fan amb un adjectiu en la forma no marcada, la forma de masculí singular: *En Joan em va dir* ***que havies guanyat la cursa.*** *Això és* ***meravellós!*** *Ajuda'm. Agafa'm* ***allò****, que és* ***molt voluminós****, i jo podré dur altres coses.*

En català, com en moltes altres llengües, normativament no hi ha un article neutre amb una forma diferenciada de l'article masculí: així, el sintagma *el mateix* tant pot correspondre a *el* [article neutre] *mateix* com a *el* [article masculí, amb elisió d'un substantiu masculí singular] *mateix*: *No vull seure al costat d'en Blai, perquè sempre m'explica* ***el mateix*** ['les mateixes coses']. *No m'agraden els acudits de la Berta; a més, sempre m'explica* ***el mateix*** ['el mateix acudit'].

2) El **nombre** també té dos valors: singular i plural. El nombre dual pràcticament no té reflex.

El nombre dual

Es podria considerar que *ambdós/ambdues* té nombre dual perquè només es pot referir a "dos". Un sinònim de *ambdós/ambdues* és *tots dos/totes dues* (no ho és, en canvi, *els dos/les dues*) –però *tots/totes* es pot acompanyar per qualsevol nombre major de dos (*totes tres, tots vint,* etc.).

3) Altres. Hi ha altres categories morfològiques, com el **cas**, la **persona** i [**±animat**], que tenen un cert reflex fonològic. El cas, per exemple, per a *jo/mi* (bàsicament *jo* utilitzat per al nominatiu, i *mi* en la resta de casos); la persona, com a "aquest" / "aqueix" / "aquell", per exemple (en la majoria de dialectes, només n'hi ha dos; en català central trobem només "aquest" i "aquell"); i [±animat], per a *qui*/*qu*è o en *li*.

Aclariment

Nominatiu es refereix al subjecte i a totes les funcions sintàctiques "associades" (totes les funcions que en llatí prenen el cas nominatiu): subjecte (*Hi sóc* ***jo***), aposicions del subjecte, atribut.

Després de fer una anàlisi sobre els substantius i sobre els adjectius, tractarem els altres mots que podem trobar en un sintagma nominal i en els quals es manifesten morfològicament (és a dir, a través de morfemes) les categories de gènere i de nombre, encara que només sigui en uns quants elements (com per exemple els pronoms personals tònics, que només tenen morfema de gènere i nombre en els de tercera persona no reflexius). A diferència del que ocorre amb els substantius i els adjectius, per exemple, n'hi ha que constitueixen un sistema tancat (es poden crear nous substantius i nous adjectius, però no nous articles).

Pompeu Fabra (1868-1948)

A més de normativitzador del català modern, va ser un lingüista molt intuïtiu que va fer estudis descriptius.

Segons la gramàtica tradicional (la que segueixen, sobretot, totes aquelles gramàtiques que són normatives), hi ha mots que poden actuar com a adjectius i com a pronoms: per exemple, *aquells* seria un adjectiu en *Vam parlar amb aquells nois* i, en canvi, seria un pronom en *Vaig parlar amb aquells*. Nosaltres, però, no farem aquesta distinció, perquè considerem que no hi ha cap diferència entre les dues aparicions de *aquells*: l'únic que ocorre és que en la segona aparició de *aquells* hi ha un substantiu elidit.

Molt i _molt_

Observeu que en castellà, per exemple, els corresponents *molt* adjectiu i *molt* adverbi són diferents formalment: *mucho* i *muy*, respectivament.

Per altra banda, hi ha mots que segons el context sintàctic pertanyen a categories diferents: *molt* és un quantificador en *Tinc molt fred* (si el substantiu que el segueix fos femení, hi hauríem d'establir concordança, *Tinc molta por*. En canvi, *molt* en *Són molt simpàtiques* és un especificador de l'adjectiu, un adverbi segons la terminologia tradicional (no presenta flexió de gènere i nombre).

Un cas encara més complex que els anteriors ocorre amb *prou*. També tenim *prou* quantificador i *prou* adverbi. Però també el podem trobar utilitzat com a mot oració amb dos significats oposats, molt diferents, que es distingeixen segons el context i segons l'entonació: *Prou!* (equivalent al castellà *Basta*) i *Prou* amb el significat de 'sí' però menys entusiàstic (bé per acceptació resignada, bé per no mostrar gaire entusiasme per cortesia).

Els següents exemples tenen aquest últim sentit:

(1)
a) *Rentaràs els plats?*
b) *Prou.*
['Sí, ho faré, tot i que no m'entusiasma haver-ho de fer'.]

(2)
a) *Vols un cafetet?*
b) *Prou.*
['Sí, però per cortesia no et responc amb un sí entusiàstic'.]

2.1. Els substantius

2.1.1. Morfologia dels substantius

A continuació presentem una descripció morfològica dels substantius en la qual es procura analitzar tota la casuística que aquests presenten pel que fa al gènere i al nombre.

El gènere en els substantius

Els substantius sempre presenten el gènere inherent. Això significa que els substantius solen pertànyer a un o l'altre gènere i, per tant, la majoria de substantius tenen només dues formes (la de singular i la de plural): *ordinador/ordinadors, esponja/esponges*, *telèfon/telèfons,* etc.

Es pot considerar que hi ha substantius que presenten quatre formes: masculí singular, femení singular, masculí plural i femení plural; per tant, com la majoria d'adjectius.

Aquest és el cas de *nen/nena/nens/nenes* o *gos/gossa/gossos/gosses*. Si destriem el significat de *nen/nens* i de *nena/nenes* en trets binaris simples, veurem que només es diferencia perquè "nen" conté el tret [+mascle] i "nena" el de [-mascle]. Aquest comportament també el podem trobar en parelles no morfològiques de mots, els significats dels quals també només es diferencien per aquests trets, com, per exemple, "home" i "dona", "oncle" i "tia".

Respecte als substantius que només presenten variació de nombre, el gènere, a part de ser inherent, normalment és convencional. Això ocorre sempre en el cas dels éssers asexuats. Per tant, que "taula" sigui del gènere femení i "despatx" del gènere masculí és, des d'un punt de vista sincrònic, arbitrari. Sí que és cert que podem observar algunes regularitats, molt sovint atribuïbles des d'un punt de vista sincrònic a la casualitat –observeu que tots els noms dels mesos de l'any o els dies de la setmana són masculins; en canvi, dels noms de les estacions de l'any, n'hi ha de femenins i de masculins.

Nota

En llatí els mots que designen homes són masculins (*vir*,'home'; *nauta*,'navegant'...) i els que designen dones són femenins (*puella*,'nena'; *mulier*,'dona'...), però entre els que designen éssers no animats, a part dels neutres (*templum*,'temple'; *lac*,'llet'...), també n'hi ha de masculins (*ludus*, 'joc'; *pons*,'pont'...) i de femenins (*punctio*, 'punxada'; *hebdomas*, 'setmana'...).

En certs substantius el gènere presenta aspectes que cal comentar: des de substantius als quals atribuïm un gènere diferent del que tenen (sovint per interferència del castellà) fins a d'altres que poden tenir tots dos gèneres.

1) Substantius als quals s'atribueix un gènere diferent

Hi ha substantius als quals sovint s'atribueix un gènere diferent (hi afegim determinants o complements perquè en sigui evident el gènere):

Gènere dels substantius	
Substantius masculins	**Substantius femenins**
els **afores** un **anell** petit un bon **avantatge** els **bacteris** el **corrent** (elèctric, d'un riu...) un mal **costum** molts **deutes** el **dot** un **dubte** aquests **espinacs** el **fred** el **front** calent els **llegums** cuits el **lleixiu** molt **pendent** els **senyals** de trànsit el **titella**	una **allau** una **amargor** una **anàlisi** (sintàctica, mèdica...) una **àncora** les **aromes** les **aus** molta **calor** molta **claror** una **dent** una **espiral** una **esplendor** una mala **olor** les **postres** la **resta** de coses una **síndrome**, la **sida** la **suor** la **xocolata**

L'atribució a un substantiu d'un gènere diferent del normatiu sovint s'explica per influència del castellà. Amb tot, també pot ser deguda a causes internes de la llengua, sobretot en els substantius començats en [ə] o en els monosíl·labs.

Atribució de gènere masculí

Els primers mots femenins acabats en *o* eren interpretats pels parlants com a masculins (perquè no hi havia femenins en -*o*): consideraven que eren *un afoto*, *un arràdio*... en comptes de *una foto*, *una ràdio*...

2) Substantius polisèmics

També trobem substantius polisèmics que tenen accepcions diferents en masculí i en femení:

Substantius polisèmics	
En masculí	**En femení**
El **canal:** via d'aigua. El **delta:** espai de terra en l'embocadura d'un riu. Un **editorial:** article de fons d'una publicació periòdica. El **fi:** objectiu, causa final.	La **canal:** canonada, conducte. La **delta:** nom d'una lletra grega. Una **editorial:** empresa editora. La **fi:** el final, l'acabament.

3) Substantius homònims

També trobem parelles de substantius semblants als anteriors, però en aquest cas es tracta de mots homònims entre ells (l'origen etimològic és diferent):

Substantius homònims	
En masculí	**En femení**
El **còlera:** malaltia infecciosa. El **pols:** batec arterial. El **pudor:** vergonya (que es pronuncia acabat en [r]).	La **còlera:** bilis; (figuradament) irritació violenta. La **pols:** massa de partícules de terra seca i d'altres matèries. La **pudor:** la mala olor.

4) Substantius que admeten dos gèneres

Hi ha altres substantius que admeten normativament tots dos gèneres amb el mateix significat (si més no en certes accepcions), com ara "vessant" (*el vessant / els vessants*, o *la vessant / les vessants*) i "aglà" (*un aglà / uns aglans,* i *una aglà / unes aglans*). Aquest últim també admet la forma "gla", però aleshores només com a femení (*una gla / unes glans*). Altres mots que s'admeten en molts diccionaris amb doble gènere són "clamor" o "fulgor".

5) Substantius que admeten qualsevol gènere

També hi ha substantius que admeten qualsevol gènere amb un mateix significat, però sovint s'utilitzen en sintagmes diferents; així, per exemple, tant diem *el mar Mediterrani* com *la mar Mediterrània*, però només *Hi ha mala mar* i no **Hi ha mal mar, mar grossa* i no **mar gros*. Semblantment passa per a *art* en masculí (**bells arts, art romànic,* etc.) i *art* en femení (*belles arts, *art romànica,* etc.).

Quant als substantius que presenten quatre formes, des d'un punt de vista sincrònic es pot considerar que les formes femenines es formen afegint la vocal menys marcada, la [ə], al radical (radical que coincideix amb la forma del masculí singular):

[nén]/[nénə]/[néns]/[nénəs]

nen nena nens nenes

A vegades les alternances fonètiques, com ara entre [ʎóp] i [ʎóβə] (*llop/lloba*), o ortogràfiques, com ara entre *Lluís* i *Lluïsa,* no representen cap irregularitat fonològica.

En altres casos, entre el masculí i el femení trobem alternança *-o/-a,* com en *mosso/mossa*.

També cal comentar aspectes dels substantius amb doble gènere:

1) Substantius que presenten al·lomorfia

En altres formes d'un mateix substantiu dels que tenen dos gèneres sí que hi ha alternances fonològiques, com ara en *cardiòleg/cardiòloga*. En aquest mot, per exemple, hem de considerar que la forma fonològica té dos al·lomorfs, amb vocal anterior per al masculí (*cardiòl**e**g/cardiòl**e**gs*), i amb vocal posterior per al femení (*cardiòl**o**ga/cardiòl**o**gues*) –alternança que també trobem entre "diàleg" i "dialogar".

Al·lomorf

Un al·lomorf és cadascuna de les variants d'un mateix morfema.

En altres casos d'al·lomorfia la situació és més complexa encara, com en les alternances *-or* per al masculí i *-iu* per al femení (com ara en *actor/actriu* o *emperador/emperadriu*). O uns altres de menys regulars encara, com l'alternança que es presenta en *príncep/princesa*.

2) Substantius que formen el femení amb sufix

En altres casos, la formació del femení a partir del radical es fa no mitjançant l'addició només del morfema de femení, sinó per l'addició d'un sufix tònic, que dóna un nou radical al qual s'afegeix el morfema de femení: *comte / comtessa, heroi / heroïna*...

En altres casos és, sens dubte, el masculí que es forma a partir del femení, també amb un sufix, perquè la forma de femení només presenta el morfema de gènere i la forma del masculí presenta un sufix derivatiu: *abella / abelles* respecte de *abellot / abellots*. Per tant, tot i que semànticament la relació que hi ha entre *gall / galls* i *gallina / gallines* o *bruixa / bruixes* i *bruixot / bruixots* és una relació que trobem entre dues formes diferents de dos mots, morfològicament es tracta d'un mot primitiu i d'un derivat d'aquest.

3) Substantius invariables

També hi ha substantius invariables quant al gènere, com ara tots els acabats en *-aire, -ista* o *-cida*. Fixeu-vos que és una situació diferent de la majoria de substantius, que tenen gènere inherent, perquè en aquest cas podem dir *un boletaire / una boletaire, un modista / una modista, els homicides / les homicides,* etc.

També són invariables els substantius que han estat derivats amb afix sense representació fonològica d'un adjectiu invariable, com ara "noble" (*el noble / la noble / els nobles / les nobles*). O d'altres, com ara "espia" o "conserge".

Nota

En català oriental hi ha substantius que són invariables fonèticament, però variables ortogràficament, com ara *un psiquiatre / una psiquiatra*.

4) Heteònims

Hi ha parelles de mots que difereixen només semànticament per un tret semàntic que indica mascle o femella i que no són parelles morfològiques: "cavall" / "euga", "marit" / "muller", etc. Cadascun d'aquests mots, respecte de l'altre, s'anomena *heteònim*.

Nota

Normalment es diu que *dona* és el femení de *home*, cosa exacta semànticament, però no pas morfològicament.

Hi ha casos en què un dels dos heteònims s'ha substituït pel mateix mot amb una altra forma; és el cas de *tiet* per a *tieta* (diminutiu lexicalitzat de *tia*) en comptes de *oncle*.

5) Epicens

En molts casos de noms d'animals, es pren un substantiu amb un gènere afegint-hi *mascle* o *femella: una girafa mascle, un rossinyol femella,* etc. Normalment, quan es diu *aquesta girafa* o *aquest rossinyol* es desconeix el sexe de l'animal del qual es parla. En cada cultura, per a uns quants animals ni tan sols se'n distingeix el sexe mitjançant el lèxic i, en canvi, per a d'altres es fan moltes distincions (sexe, edat, si és semental o no, etc.), com és el cas del porc: *porc, truja, verro, porcell, garrell*, etc.

Nota

Observeu que mentre que un pagès distingeix gairebé sempre entre *conill* o *conilla*, un parlant d'un medi urbà diu normalment *conill*.

També hi ha noms d'animals que s'admeten normativament en tots dos gèneres, com ara *un rat* i *una rata*, perquè presenten diferent distribució dialectal segons el gènere.

6) Noms de càrrecs, professions i oficis

Un cas força especial dels substantius amb doble gènere és els dels substantius que indiquen càrrecs, professions o oficis. Perquè fins fa pocs anys (i aquesta és encara la situació que reflecteixen certs diccionaris) hi havia unes professions exercides només per homes (metge, arquitecte, xofer, pilot, escombriaire, etc.), unes altres només exercides per dones (llevadora, mestressa de casa, prostituta, infermera, etc.) i professions exercides per homes i dones, el nom de les quals tenia formes de masculí i de femení, encara que fossin invariables (com ara *pagès / pagesa / pagesos / pageses, pollataire / pollataire / pollataires / pollataires*, etc.).

El nombre en els substantius

La forma de plural dels substantius s'obté afegint /z/ al radical, a vegades amb inserció de vocal epentètica, la vocal posterior no marcada (fonèticament, [u]) per als substantius masculins. També trobem diferències ortogràfiques entre el singular i el plural (*vaca/vaques, plaça/places, país/països*, etc.) o fonètiques (perquè tan regular és l'alternança *cas/casos* com l'alternança *cos/cossos*). A vegades hi ha dues formes de plural, com en el cas de *gojos/goigs*.

Quant al nombre, hi ha els casos especials de substantius següents:

1) Substantius invariables

Molts substantius invariables quant al nombre són aquells que en singular ja acaben en *-s*, com ara *el dilluns / els dilluns, el tipus / els tipus*, etc.

2) Nombre de certs manlleus

Darrerament, sobretot en registres molt formals, hom aplica a certs substantius la formació de plural pròpia d'altres llengües. El cas més conegut és el dels anglicismes que en plural es fan acabar en *-a* (de fet són llatinismes entrats a través de l'anglès). Els casos més coneguts són el plural de *curriculum*, *curricula* (que s'escriu sense accent), i *massmedia* (defectiu de singular). També s'aplica la formació de plural de la llengua originària en *linesman* (*linesmen*) i (*els*) *espaghetti*.

Amb tot, és més aconsellable de fer el plural normal en català: *currículum / currículums, mitjà de comunicació / mitjans de comunicació, jutge de línia / jutges de línia, espagueti* (que gairebé no s'usa en singular) / *espaguetis*, etc.

2.1.2. Tipus de substantius: noms propis i noms comuns

Es poden fer diverses classificacions dels substantius. Vegeu-ne una en què es poden trobar els criteris de classificació més habituals, amb un exemple.

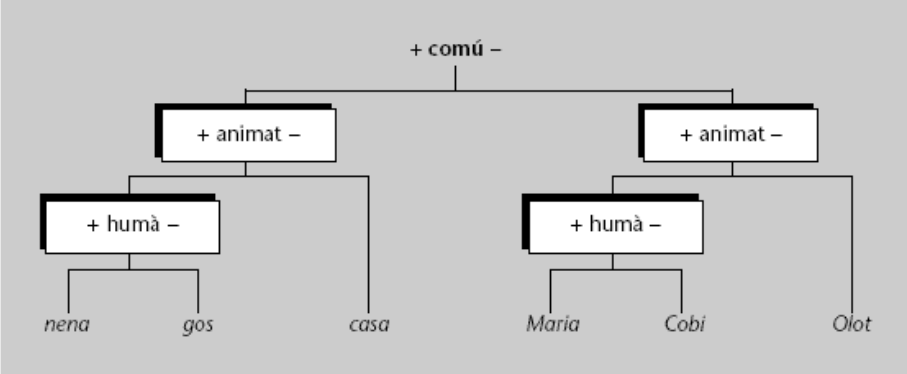

De les distincions anteriors, la més important és [±comú] (la que diferencia entre noms comuns i noms propis). La distinció [±animat] té repercussions sintàctiques, perquè per exemple uns quants pronoms només poden referir-se a éssers animats (*li, em, qui*...) i altres només a éssers inanimats (com *ho* i *què*). També una altra distinció que no hem fet a l'esquema, [±comptable], té moltes conseqüències sintàctiques; per exemple condiciona els quantificadors que poden aparèixer davant un substantiu:

(1)
a) *No tinc gens de farina.*
*****No tinc cap farina.*
b) *No tinc cap galeta.*
*****No tinc gens de galeta.*

La distinció [±animat] no sempre és claríssima. Per exemple, els partits polítics es consideren animats (es diu [...] *el PP, a qui el CiU va negar el seu vot* i no *[...] *el PP, a què CiU va negar el seu vot*). Tanmateix, molts parlants tracten com a animats éssers inanimats (molt sovint es diu *Ja li he fet el canvi d'oli, al cotxe* i no *Ja hi he fet el canvi d'oli, al cotxe*).

Lectura recomanada

Per a més informació sobre la intensió i l'extensió vegeu el llibre de **M.J.Cuenca** (1996). *Sintaxi fonamental*. Barcelona: Empúries.

La definició de les categories nominals s'ha de fer en relació amb els conceptes d'**intensió** i **extensió**.

El **nom comú** és una categoria plena (o sigui, té intensió: es pot definir mitjançant uns trets lèxics). El nom comú funciona com a nucli d'un sintagma nominal i manifesta concordança de gènere i nombre amb altres elements del sintagma nominal: amb els especificadors i amb els adjectius (no ho fa, en canvi, amb els complements amb preposició).

(2)
Aquest soroll el fan ***les filles*** *petites de la veïna de dalt.*

Els **noms propis** es caracteritzen pel fet que no presenten significació pròpia, és a dir, que no tenen intensió. El nom comú *filla*, encara que no sigui en cap context, sabem que significa 'persona de sexe femení amb relació als seus progenitors'; en canvi, *Laura* és un substantiu purament denotatiu.

Article personal

En català, en molts dialectes s'utilitza l'anomenat article personal. Aquest especificador és redundant i no especifica pas més el nom propi que si no hi fos. Més endavant veiem detalladament aquest especificador.

Els noms propis designen entitats individuals. Per aquesta causa normalment s'utilitzen en singular i no admeten especificadors, oracions de relatiu especificatives, adjectius..., cap element que en restringeixi el significat.

2.2. Els adjectius

La categoria adjectiu és una categoria només intensional. Els adjectius tenen intensió (definició lèxica), però no tenen extensió.

En general, els morfemes de gènere i nombre dels adjectius són els següents: [ə] per al femení i [s] per al plural. Els morfemes del masculí i del singular són gairebé sempre fonològicament buits.

Un adjectiu prototípic seria *alt/alta/alts/altes*. Si apareixen vocals epentètiques són les següents: [ə] per al femení (com en *felices*) i [u] per al masculí, molt sovint en plural (*fixos,* per exemple) però també en algun cas de singular (com en *borratxo*). Fonològicament, les alternances *boig/boja/boigs* (o *bojos*) / *boges* són regulars.

Com passava amb els substantius, també hi ha casos especials d'adjectius, com ara els següents:

1) Adjectius que presenten al·lomorfia, com ara *anàleg*(*s*)*/anàloga*(*/ues*).

2) Adjectius invariables respecte del gènere (només en singular, com ara *precoç/precoç/precoços/precoces*) o tant en singular com en plural ("voluble" o "igual"). Hi ha parlants que fan invariables adjectius que no ho són, per interferència del castellà (és *jaqueta grisa* i no **jaqueta gris*, *actitud cortesa* i no **actitud cortès*, *estructures comunes* i no **estructures comuns*...).

3) Adjectius que indiquen color

Hi ha tres formes diferents d'indicar el color (per tant, la indicació de color no sempre es fa amb adjectius):

a) Amb un adjectiu; exemples: *un jersei blau / una faldilla blava / molts jerseis blaus / moltes faldilles blaves.*

b) Amb un sintagma en aposició; exemples: *un jersei blau cel / una faldilla blau cel / molts jerseis blau cel / moltes faldilles blau cel*. (Semblantment a *límit* a *situacions límit*.) En aquests casos es considera que tenim un sintagma nominal en aposició, i aquesta és la causa que no presenti variació morfològica de gènere i nombre.

c) Amb un sintagma preposicional, {*de color* + un sintagma nominal o un sintagma adjectival} o {*de color de* + un sintagma nominal}; exemples: *un jersei de color de carn / una faldilla de color de carn / molts jerseis de color de carn / moltes faldilles de color de carn*.

La situació anterior, però, no és estable, perquè moltes indicacions de color provenen d'un substantiu que es refereix a un objecte característic pel seu color.

Es pot passar fàcilment d'una situació com la de *uns jerseis de color (de) taronja*, a l'estadi *uns jerseis taronja*, i després a la situació *uns jerseis taronges*. Aquesta explica que hi hagi parlants que diguin *bruses roses* i altres que diguin *bruses rosa*.

2.3. Els pronoms

Els pronoms constitueixen una classe tancada (no hi podem afegir nous elements) i de significat gramatical, no pas lèxic.

Els pronoms són uns tipus de mots que tenen un significat variable, segons el context lingüístic (pronoms anafòrics, de lligam lògic) i extralingüístic (pronoms díctics o exafòrics, de lligam pragmàtic).

Així, si tenim unes oracions com les d'(1) i busquem *tu, ho* i *li* en un diccionari, no trobarem pas que signifiquin el nom de la persona a qui diem una cosa: 'que la (teva) professora d'anglès vol parlar amb tu' i 'a la (meva) professora d'anglès', respectivament, que és el que signifiquen a (1).

(1)
a) *La professora d'anglès vol parlar amb* ***tu****. M'****ho*** *ha dit fa una estona.*
b) *Potser perquè encara no* ***li*** *he donat el treball...*
a) *Jo vaig acabar-****lo*** *fa molts dies.*

Els pronoms no díctics

Els pronoms no díctics han de tenir identitat semàntica amb l'antecedent, però pot ser de referència (si antecedent i pronom fan referència exactament a la mateixa realitat) o de sentit (si antecedent i pronom signifiquen el mateix però no són exactament la mateixa realitat).

Observeu que *tu* es refereix a un element extern al discurs lingüístic, és un **pronom díctic**. En canvi, *ho* i *li* només són interpretables a partir d'elements del discurs lingüístic amb els quals comparteixen el significat. Els **pronoms no díctics** no cal que facin referència exactament a la mateixa realitat. Observeu que en l'última oració d'(1), *lo* només manté amb *el treball* una relació de sentit (*el treball* i *lo* són dos treballs, no el mateix).

Antecedent i pronom comparteixen significat, però no cal que comparteixin funció sintàctica ni que siguin la reescriptura del mateix sintagma: ***La professora d'anglès*** [subjecte] *et buscava. Potser perquè encara no* ***li*** [complement indirecte; substitueix *a la professora d'anglès*] *he donat el treball...* I en cas que comparteixin la mateixa funció no cal que tinguin exactament la mateixa forma (per exemple, un pot ser un sintagma nominal indefinit i l'altre pot ser definit): *Vaig treure'm una moneda de la butxaca i la [*substitueix *moneda] vaig oferir al captaire*.

Repassem uns quants exemples sobre els pronoms febles.

En contra del que es diu, els pronoms no sempre substitueixen un substantiu, ni tan sols un sintagma nominal. N'hi ha que poden substituir:

Un adverbi o bé un sintagma preposicional:

(2)
Parlava lamentablement. ***Hi*** *parlava tant perquè estava nerviós.*
[*Hi* significa 'lamentablement'.]

(3)
Quan tu anaves a la fira jo ja ***en*** *tornava.*
[*En* significa 'de la fira'.]

Com ja hem vist, els pronoms no sempre substitueixen un element del context lingüístic. N'hi ha que "substitueixen" un element del context extralingüístic, com ara *tu, em* i *això*:

(4)
Això *és el que m'agrada de tu.*
[*Això* es pot referir a una acció que no es diu, i que pot significar 'que em portis un cafè sense demanar-t'ho', per exemple.]

També hi ha mots que substitueixen un sintagma i que habitualment no es consideren pronoms, com ara l'anomenat *proverb fer-ho*, que substitueix tot un predicat verbal quan el verb és d'acció:

(5)
La Maria renta el plats al matí, i en Pere ***ho fa*** *al vespre.*

Observeu que a (5) *ho fa* significa 'renta els plats' (un verb d'acció i el seu complement obligatori) i –si no hi ha *també*– no pas 'renta els plats al matí' o bé 'renta', com queda clar en les oracions següents, que són agramaticals.

(6)
a) *****La Maria renta els plats al matí, i en Pere* ***ho fa****.*
b) *La Maria renta els plats al matí, i en Pere també* ***ho fa****.*

(7)
*****La Maria renta els plats al matí, i en Pere* ***ho fa*** *la roba al vespre.*

Com que no es pot prendre el significat de pronom amb el significat etimològic ('substitut del nom'), a vegades es parla de **proformes**; dins d'aquest grup inclouríem el que s'entén, tradicionalment, per pronom, els díctics i el proverb *fer-ho*.

Dels pronoms, se'n pot fer una classificació de base fonologicofonètica importantíssima: pronoms àtons (o febles) i pronoms tònics (o forts):

1) Els anomenats **pronoms febles** fonològicament són clítics –es comporten fonològicament sovint com un morfema del verb més que no pas com un mot normal–, com demostra, per exemple, el comportament següent (que ja vau veure al mòdul 1):

Els clítics

Els clítics no són mots veritables. A vegades es comporten com els mots veritables i a vegades com els morfemes.

En el quadre comprovem que a *venç-ho* la *ç* es pronuncia [s] (com a *vèncer*) i no [z] (com a *venç això*), perquè *ho* es comporta com un morfema verbal i no com un mot veritable.

Pronoms febles		
arrel + morfema	imperatiu + pronom feble	imperatiu + mot
cosir [kuzí]	cus-ho [kúzu]	cus això [kùzəʃɔ́]
vèncer [bénsə]	venç-ho [bénsu]	venç això [bénzəʃɔ́]

2) Els **pronoms tònics**, sintàcticament, poden fer la funció de subjecte i de nucli d'un complement de règim verbal, comportament que no poden tenir els pronoms febles (només el pronom relatiu *que* i el pronom relatiu àton *qui* que apareixen en les oracions de relatiu substantivitzades, com ara *Els qui arribin tard no seuran* –la resta de *qui* són tònics–):

(8)
a) **Jo** canto.
b) ***Em** canto.*

(9)
a) Ha acudit **a mi**.
b) ***M'**ha acudit.*

3) Sovint també es parla de **pronoms buits**, buits fonològicament. N'hi ha tres, que anomenem de la manera següent:

Advertiment

Per simplificar nosaltres utilitzarem Ø en comptes de *pro* i *PRO*.

Amb la lletra *i* subindexada (i més endavant, també *j* i *k*) assenyalem les relacions de coreferència.

a) *pro*, el subjecte fonològicament buit en el cas d'una forma verbal conjugada (pro$_i$ *cantareu*$_i$);

b) *PRO*, el subjecte d'un infinitiu (*La Maria*$_i$ *desitja explicar-ho* PRO$_i$);

c) Ø, element elidit (*He trobat aquest error*$_i$*, però no m'havia adonat d'aquell altre* $\emptyset_i$).

Sintàcticament, els pronoms són aquells mots que poden actuar com a nucli d'un sintagma. Vegem-ne a continuació uns quants dels més importants, que poden actuar com el nucli d'un sintagma nominal (bàsicament, pronoms personals tònics, certs pronoms febles i certs pronoms interrogatius, i la majoria de pronoms relatius segons la terminologia més usual).

Observeu, en les oracions següents, com aquests elements poden actuar com a nucli d'un sintagma nominal:

(10)
Ell [pronom personal tònic] *canta quan es dutxa.*
Cf. ***En Joan*** *canta quan es dutxa.*

(11)
*Vaig saludar-**la*** [pronom feble].
Cf. *Vaig saludar **la teva cosina**.*

(12)
Qui [pronom interrogatiu] *somicava?*
Cf. ***El nen*** *somicava.*

(13)
*Ja tenen cireres, **que*** [pronom relatiu] *m'encanten.*
Cf. *Ja tenen cireres... **Les cireres** m'encanten.*

Però la classificació més usual dels pronoms és una altra: pronoms febles, pronoms personals tònics, pronoms relatius... Tot seguit veurem uns quants pronoms, agrupats segons la classificació més usual.

2.3.1. Els pronoms personals tònics

Els pronoms personals tònics o forts es poden classificar segons les persones gramaticals, cosa que es reconeix per la concordança de les formes verbals, els pronoms personals febles i els possessius (en definitiva, els elements que tenen variació morfològica de persona i nombre). També es poden classificar segons la persona real a què es refereixin (per exemple, si parlem amb una persona que tractem de *vostè* aquesta persona és realment una segona persona, tot i que els possessius els diem en tercera persona).

Pronoms personals tònics		
Classificació gramatical	**Persona i nombre**	**Classificació pragmàtica**
jo, mi	1a persona singular	jo, mi, nós
tu	2a persona singular	tu, vostè, vós
ell, ella, si, vostè	3a persona singular	ell, ella, si
nosaltres, nós	1a persona plural	nosaltres
vosaltres, vós	2a persona plural	vosaltres, vostès
ells, elles, si, vostès	3a persona plural	ells, elles, si

Tots els pronoms anteriors són invariables, menys la tercera persona. Per a *ell/ella/ells/elles* es pot considerar que el pronom de tercera persona és "ell", que presenta variació de gènere i nombre.

Vegem, ara, més detingudament uns quants pronoms personals tònics:

1) En gran part del català central, ***jo*** s'utilitza per a les funcions de subjecte i d'atribut, bàsicament, i ***mi*** per a la resta de funcions sintàctiques. Fixeu-vos que s'empra *mi* darrere les preposicions *a*, *amb*, *de*, *en*, *per*, *contra*, *entre*, *sense*, *envers* i les compostes amb *a* (com ara *per a*, *cap a...)* o *de* (*abans de*, per exemple), però en coordinacions s'utilitza *jo* (*sense ell i jo* i no ***sense ell i mi*...).

Nota

En castellà la diferenciació *jo/mi* també es produeix en segona persona del singular (*tú/ti*). Observeu que en català l'enunciat *Parla'm de tu* és ambigu: tant pot correspondre al castellà *Háblame de ti* ('Parla'm de la teva vida, de les teves coses...') com a *Háblame de tú* ('Tracta'm de tu').

2) ***Si***, com *mi*, no pot fer funció de subjecte (**Ho va fer si mateixa/Ho va fer ella mateixa*). Però a diferència de *mi,* no és obligatori en altres funcions que no siguin de subjecte: és optatiu, i només el podem tenir en el cas, és clar, que sigui coreferent amb el subjecte:

(1)
a) *Em va fer un regal a mi.*
b) **Em va fer un regal a jo.* [Construcció pròpia de parlars arcaïtzants dins el central i d'altres dialectes.]

(2)
a) *En Pere$_i$ es$_i$ va fer un regal a si$_i$ mateix.*
b) *En Pere$_i$ es$_i$ va fer un regal a ell$_i$ mateix.*

3) El pronom ***nós*** s'anomena de plural majestàtic i és molt poc utilitzat (només per reis, papes i dignitats semblants). És paral·lel a *vós,* perquè consisteix que una primera persona del singular real parli en primera persona del plural, però que en comptes de *nosaltres* utilitza *nós,* i que mantingui la concordança real i no la gramatical amb adjectius i aposicions.

Nota

No s'ha de confondre el plural majestàtic amb el plural de modèstia. El plural de modèstia consisteix en la ficció que una primera persona del singular parli com si fos una primera persona del plural (i en masculí). Aquest és un recurs molt utilitzat en escriure llibres, en pronunciar discursos, etc.

Exemple

Una reina que parlés utilitzant el plural majestàtic diria: ***Nós** este**m** molt compromes**a** amb l'ecologia i, per tant, hem decidit acceptar de presidir aquest congrés conjuntament amb el **nostre** espòs, el rei.* Sense utilitzar el plural majestàtic, el fragment de discurs anterior seria ***Jo** estic molt compromesa amb l'ecologia i, per tant, **he** decidit acceptar de presidir aquest congrés conjuntament amb el **meu** espòs, el rei.*

En converses també és freqüent d'utilitzar la primera persona del plural per a referir-se a una segona persona del singular o del plural, en fórmules lexicalitzades (que retrobem en el mòdul "Sintaxi"), i que signifiquen 'Com estàs?'/ 'Com esteu?':

(3)
a) *Bon dia, Josep. Què, **com anem*** ['com estàs']?
b) *Fa dies que estic pioc.*

(4)
a) *Mireia i Pere... Quina sorpresa! **Què fem*** ['com esteu']*?*
b) *Doncs, ja ho veus. Anem tirant.*

4) En castellà és molt freqüent que els pronoms personals tònics de tercera persona (***él***, ***ella***, ***ellos***, ***ellas***) es facin servir per a referir-se a substantius [-animats], " *[(...)] esa ciudad, pero nunca he pasado por **ella**, [(...)] ese tema y ahora no me acuerdo de **él***", "*con gaseosa o sin **ella***", etc.

Les construccions equivalents solen ser amb pronoms febles o sense el pronom tònic: "[...] *aquesta ciutat, però mai no* ***hi*** *he passat*", " [...] *aquest tema i ara no me'****n*** *recordo*", "*amb gasosa o sense*", tot i que és possible de tenir *ell/ella* per a referir-se a éssers inanimats (*molts planetes, entre ells la Terra*). En castellà, fins i tot hi ha un pronom neutre semblant als anteriors, *ello*, inexistent en català: "[...] *cal que te* ***n****'adonis / es preciso que te des cuenta de* ***ello****".*

Tractament de *vostè* i tractament de *vós*

Els tractaments de *vostè* i de *vós* són dues formes de tractament a una segona persona real diferenciades del tractament de *tu*. La tria d'un dels tres tractaments depèn sobretot de la relació que algú mantingui amb el seu interlocutor, dels costums, i fins i tot pot ser una opció personal.

Consulta recomanada

Si voleu més informació sobre l'origen i l'evolució de l'ús de *vós* i *vostè* podeu consultar el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECLC).

El **tractament de *vostè***, el tractament de cortesia més utilitzat actualment (pràcticament l'únic en els mitjans de comunicació, consisteix a tractar una segona persona real com si fos una tercera persona.

El tractament de *vostè* freqüentment produeix molts enunciats ambigus, fet que obliga a utilitzar moltes més vegades *vostè* (precedit de preposició o no) que el que passaria amb *tu* o amb *vós*. L'enunciat *He vist com l'Agustí conduïa el seu cotxe* és ambigu: tant pot correspondre a *He vist com l'Agustí*$_i$ *conduïa el seu*$_i$ *cotxe* com a *He vist com l'Agustí*$_i$ *conduïa el seu*$_j$ *cotxe,* on *j* = *vostè* o *vostès*. També és gramatical l'expressió *el cotxe d'ell, el cotxe d'elles*..., si cal desfer una ambigüitat.

L'ambigüitat del vostè

L'ambigüitat del tractament de vostè ha estat un recurs molt explotat per confegir acudits "equívocs". Del més conegut, en podeu trobar una versió a la novel·la de Ramon Solsona (1988). *Figures de calidoscopi* (pàg. 100-101). Barcelona: Quaderns Crema.

El **tractament de *vós*** és més afectuós; per tant, és més adequat per a dirigir-se a persones molt conegudes i estimades però que són molt més grans que l'interlocutor (a antecessors, especialment avis i besavis), molt admirades (un escriptor reconegut, un mestre), o per a dirigir-se a Déu, etc.

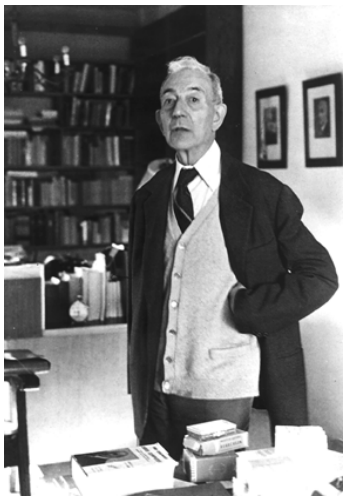

El tractament de *vós* presenta una certa ambigüitat (no se sap en moltes ocasions si es parla a una segona persona del singular o del plural, perquè el tractament de *vós* no té un plural diferenciat del singular), aspecte molt útil en certs missatges en què no es coneix el destinatari: publicitat, missatges dirigits a moltes persones, etc.

Exemple

El missatge *Beveu Coca-cola* tant pot semblar adreçat a una persona a qui es tracti de vós com a diverses persones a les quals es tracti de *vós* o de *tu*.

Quan algú, o més sovint una entitat, escriu la mateixa carta a moltes persones o fins i tot no sap quins destinataris tindrà (per exemple, una invitació impresa com *La nostra editorial es complau a convidar-vos a la presentació de les novetats d'enguany*), si s'eviten els adjectius, tant pot servir per a una dona com per a un home, per a una sola persona com per a tota una família. I, com que el fet d'utilitzar una segona persona no provoca ambigüitats respecte d'una tercera persona com el tractament de *vostè,* no cal ni que aparegui el pronom personal tònic.

Joan Coromines (1904-1997)

És el filòleg català que més ha estudiat els mots des del punt de vista etimològic, però també des de tots els punts de vista (semàntics, pragmàtics, històrics...).

2.3.2. Els pronoms febles

Generalment hom considera que hi ha tretze pronoms febles, que segons la forma que presenten abans de consonant són els següents: *em*, *et*, *es*, *el*, *els*, *la*, *les*, *li*, *ens*, *us*, *en*, *hi*, *ho*.

Exemple

Amb tot, si es volgués fer una anàlisi més precisa s'hauria de considerar que hi ha dos pronoms febles *els* (que, com que són homònims, els diferenciem amb un subíndex diferent): els_1, definit, de tercera persona, masculí i plural: *Ja* els_1 *tinc, els llibres que em vas recomanar,* que en singular seria *Ja el tinc, el llibre que em vas recomanar,* i els_2(col·loquialment *els hi*), referit a éssers animats, de tercera persona, per als complements indirectes i sense especificació de gènere: *Ja* els_2 *he fet el regal, a les meves filles,* que en singular seria *Ja li he fet el regal, a la meva filla.*

Els **pronoms febles** canvien de forma segons si van abans o després del verb, i segons si aquesta forma verbal comença en consonant (o semivocal) o en vocal, o acaba en consonant (o semivocal) o en vocal.

1) Els pronoms febles van darrere aquestes formes verbals: infinitiu, gerundi i imperatiu.

2) Els pronoms febles van davant la resta de formes verbals.

3) Els pronoms febles tant poden anar davant una forma conjugada com darrere el gerundi o l'infinitiu –amb el participi, no hi poden anar pronoms febles– quan tenim una forma verbal perifràstica o una perífrasi verbal.

(1)
a) **El** saludaré.
b) **Saludaré'l.*

(2)
a) **Tu,* ***el*** *mira!*
b) *Tu, mira'**l**!*

(3)
a) ***El*** *vaig saludar.*
b) *Vaig saludar-**lo**.*

(4)
a) ***Et*** *deus haver esperat molta estona.*
b) *Deus haver-**te** esperat molta estona.*

L'estudi dels pronoms febles se sol centrar en aspectes normatius (perquè hi ha diferents variants col·loquials), aspectes ortogràfics (especialment, l'escriptura en combinacions de dos o més) i els processos sintàctics que els generen. Els aspectes fonològics i morfològics, en canvi, han estat menys estudiats (perquè tenen poc interès normatiu, i perquè obliguen a treballar amb una teoria molt abstracta). A més, l'estudi s'hauria de fer sobre diferents parlars.

Lectura complementària

Si voleu conèixer dos estudis diferents sobre la fonologia dels pronoms febles en la realització col·loquial vegeu **J. Mascaró** (1986). *Morfologia* (pàg. 133-141). Barcelona: Enciclopèdia Catalana i **J. Viaplana** (1980). "Algunes consideracions sobre les formes pronominals clítiques del barceloní". *Anuario de Filología* (núm. 6, pàg. 459-483). Barcelona: Universitat de Barcelona.

2.3.3. Els pronoms relatius i els pronoms interrogatius

Els **pronoms relatius simples** són invariables, si més no quant a la flexió de gènere i nombre: *que, qui* i *què*. (Es podria postular una anàlisi molt abstracta que considerés que es tracta d'un únic pronom que té tres formes, la no marcada, amb afegiment de [+animat] i amb l'afegiment de [-animat].) En canvi, l'anomenat **relatiu compost**, {article + *qual*}, considerat globalment (amb l'article i tot), presenta flexió de gènere i nombre. La forma *la qual cosa*, pel significat, es pot considerar neutra, però morfològicament és femenina:

(1)
S'emborratxava sovint, ***la qual cosa*** *era molt negativ****a****.*

Els **pronoms interrogatius** *qui* i *què* també són invariables, però sempre s'utilitzen en la forma no marcada. Fixeu-vos que si arribem a un lloc on sabem segur que hi han estat moltes persones demanarem *Qui hi ha vingut?* i no **Qui hi han vingut?*

En canvi, *quin, quina, quins, quines* i *quant, quanta, quants, quantes* presenten morfemes de gènere i nombre. Els primers són determinants, i els segons són quantificadors.

2.3.4. Altres pronoms

Els pronoms de referència indefinida (*algú, ningú, tothom, res, mai, enlloc*, etc.), com també els sintagmes encapçalats per quantificadors indefinits (com ara *algun, gens, cap,* etc.), tenen tres característiques que comentem a continuació:

Nota

Recordeu que considerem els pronoms amb el significat de proforma, per tant incloent-hi elements que habitualment es consideren adverbis.

1) Els pronoms que indiquen no-existència indefinida no poden pronominalitzar:

(1)
a) *No he fet* ***res****. *No* ***ho*** *he fet.*
b) *No he vist* ***ningú****. *No* ***l'****he vist.*
c) *No he anat* ***enlloc****. *No* ***hi*** *he anat.*

El comportament que veiem en (1), sembla que es pugui explicar per causes semàntiques (perquè els pronoms no puguin indicar inexistència), però s'ha de tenir en compte que sovint tampoc no poden pronominalitzar els que indiquen existència, en el cas que sigui indefinida:

(2)
a) *He fet* ***quelcom****.* ??***Ho*** *he fet.*
b) *He vist* ***algú*** / ***tothom****.* ****L****'he vist.*
c) *He anat a* ***algun lloc****.* ??***Hi*** *he anat.*

Semblantment, tampoc no podem introduir una oració subordinada de relatiu amb {preposició + relatiu compost} quan l'antecedent és un pronom semblant als anteriors:

(3)
a) *No he fet res* ***de què*** *m'hagi de penedir.*
b) **No he fet res* ***del qual*** *m'hagi de penedir.*

(4)
a) *He vist algú* ***a qui*** *t'agradaria conèixer.*
b) **He vist algú* ***al qual*** *t'agradaria conèixer.*

2) En una interrogació amb què ens preguntem sobre l'existència d'alguna cosa tant podem utilitzar els pronoms de quantificació indefinida com els sintagmes amb quantificadors que indiquen existència o inexistència.

Observeu que les traduccions literals de les oracions (b) en castellà són agramaticals:

(5)
a) *Has estat alguna vegada als Estats Units?*
¿Has estado ***alguna vez*** *en Estados Unidos?*
b) *Has estat mai als Estats Units?*
¿Has estado* ***nunca* *en Estados Unidos?*

(6)
a) *Ha vingut algú?*
¿Ha llegado ***alguien****?*
b) *Ha vingut ningú?*
¿Ha llegado* ***nadie**?*

3) Potser per la causa anterior afegim *no* en les negacions independentment de l'ordre. Comparem també el català i el castellà pel que fa a aquest comportament:

(7)
a) ***No*** *he anat* ***mai*** *a la Xina.*
No *he ido* ***nunca*** *a China.*
b) ***Mai no*** *he anat a la Xina.*
*****Nunca no*** *he ido a China.*

(8)
a) ***No*** *he vist* ***ningú****.*
No *he visto a* ***nadie****.*
b) ***Ningú no*** *ha trucat.*
Nadie no *ha llamado.*

2.4. Els quantificadors

Els quantificadors quantifiquen un substantiu però no el determinen –són especificadors indefinits. Tot i que constitueixen un sistema tancat, per a expressar el mateix significat podem trobar diferents quantificadors.

N'hi ha, per exemple, de més expressius, com "un trist" en *No tinc ni un trist paper*, equivalent a *No tinc cap paper,* o "més poc" en *Tinc més poca feina que tu,* equivalent a *Tinc menys feina que tu.*

També cal fer notar que el nombre de quantificadors pot variar d'un parlar a un altre (per exemple, n'hi ha que tenen "ple de" com a quantificador i diuen *Les teves filles són plenes de* ['molt'] *maques*). Tenint en compte aquests fets i que "una ampolla de", "un trosset de", "un got de"... també poden actuar de quantificadors, aquesta categoria és un sistema amb molts elements, i no els comentarem pas tots.

Quan tenim un sintagma nominal encapçalat per un quantificador amb funció de complement directe, el substantiu pronominalitza amb *en* (i el quantificador es manté, però sense *de* si hi acabava).

Exemples

(1)
a) *T'ha donat* ***mil dos-cents*** [quantificador] *discos?*
b) *Te* ***n****'ha donat mil dos-cents?*

(2)
a) *He comprat* ***una ampolla de*** [quantificador] *xampany.*
b) ***N****'he comprat* ***una ampolla****.*

(3)
a) *No vam menjar* ***gens*** [quantificador] *de pa.*
b) *No vam menjar-****ne gens****.*

En l'oració (2a), *una ampolla de* actua com a quantificador. Però *una ampolla* també pot actuar en una altra oració no com a quantificador, sinó com a nucli d'un sintagma nominal. Observeu que a (4) *una ampolla (de)* és un quantificador, i a (5) i a (6) *de xampany* és complement de *ampolla* (però, mentre a (5) ja s'havia parlat de *ampolla de xampany*, a (6) només es parla de *ampolla*):

(4)
a) *Tens xampany?*
b) *Sí, n'he comprat una ampolla.*

(5)
a) *Has comprat ampolles de xampany?*
b) *Sí, n'he comprada una.*

(6)
a) *Teniu ampolles per reciclar?*
b) *Només en tinc una de xampany.*

Dels quantificadors, més que no pas els aspectes teòrics de la classificació i els aspectes morfològics, ens interessa més de remarcar-ne els aspectes d'ús.

La majoria de quantificadors són variables, com ara "tant" (*tant fred / tanta calor / tants cotxes / tantes coses*) o "molt" (*molt tràfec / molta constància / molts ordinadors / moltes capses*). Hi ha parlars en què quantificadors normativament invariables esdevenen variables (normativament és *prou tràfec, prou feina, prou llibres* i *prou impressores*, i en algun parlar trobem *prou tràfec, prouta feina, prous llibres* i *proutes impressores*). Altres parlars fan invariables "dos" (que normativament i en molts parlars actualment és *dos / dues*). I tot i que *cap* sempre ha d'anar amb un substantiu singular (*cap bolígraf*), molts parlants diuen *caps* quan acompanya un substantiu defectiu de singular o que sempre sol anar en plural (*caps ganes, caps estovalles, caps sabates*...).

En el cas dels quantificadors també tenim interferències del castellà. És el cas d'emprar "molt" i "massa" (i fins i tot "excessiu") en comptes de "gaire", perquè el castellà no té un quantificador paral·lel a aquest últim:

(7)
a) *****Tinc massa feina. I tu, en tens **massa**?*
b) *Tinc massa feina. I tu, en tens **gaire**?*

(8)
a) *****Avui acabaré la feina aviat perquè no tinc **moltes / massa / excessives** camises per planxar.*
b) *Avui acabaré la feina aviat perquè no tinc **gaires** camises per planxar.*

Una altra influència del castellà és dir "altre" (en singular) en comptes d'"un altre":

(9)
a) *****Busca-ho en **altra** habitació.*
b) *Busca-ho en **una altra** habitació.*

En les gramàtiques normatives s'inclouen dins els quantificadors elements que no ho són. Els quantificadors usualment es classifiquen en numerals, quantitatius i indefinits.

Quan els numerals van anteposats a un substantiu i estan relacionats amb el nom dels nombres, són substantius (*l'u, el dos, el tres*...). Quan s'utilitzen com a adjectius, també prenen la forma no marcada (*la pàgina trenta-u, la pàgina quaranta-dos*...).

Com a cardinals, no s'utilitza *zero* (perquè correspon a l'indefinit *cap*, com per exemple en *No tinc cap resposta convincent*). Pel que fa als dos primers en català presenten morfologia de gènere (*un/una, dos/dues*). Els numerals concreten l'extensió d'un substantiu perquè n'assenyalen una quantitat precisa. Moltes gramàtiques tradicionals (per exemple, les gramàtiques normatives) inclouen

dins els numerals els quantificadors anomenats *cardinals* –els dos primers dels quals tenen variació de gènere (*un/una, dos/dues, tres, quatre*, etc.)–, els multiplicatius (*doble, triple*...) i els partitius (*mig, terç*...).

Però des del punt de vista sintàctic, només els cardinals i el partitiu *mig* són veritables determinants:

(7)
Tinc mig treball.
En tinc mig.

(8)
He vist dues noies.
N'he vistes dues.

La meitat i la majoria

Per bé que hi ha gramàtiques prescriptives i llibres d'estil que consideren que *la meitat de* o *la majoria de* són els nuclis d'un sintagma nominal i que, per tant, cal dir **La **majoria** de persones opin**a** com jo* o **La **meitat** de les fotografies **està** tacad**a**,* és evident que *la majoria de* i *la meitat de* són quantificadors, com demostren diversos comportaments (*La majoria d'amics meus **són** solter**s** / **La **majoria** d'amics meus **és** solter**a**, De les **fotografies**, **n**'hem vistes la meitat... / **De les fotografies, **n**'hem vista la **meitat**...*).

2.5. Els determinants

Els determinants van anteposats a substantius (o a substantius amb un quantificador) –el substantiu es pot elidir, com en *les altes* a *Aquestes noies juguen molt bé a bàsquet, sobretot les altes*–, als quals transformen en sintagmes nominals definits. Els determinants es poden classificar en articles definits, demostratius i possessius.

El comportament sintàctic dels determinants és el següent: quan formen part d'un sintagma nominal amb funció de complement directe, aquest sintagma pronominalitza generalment amb *el, la, els, les*:

(1)
a) *Ha comprat **els*** [article definit] ***llibres que va veure dilluns**.*
b) ***Els*** [pronom feble] *ha comprat.*

(2)
a) *Demà anirà a buscar **aquelles*** [demostratiu] ***fotos**.*
b) *Demà anirà a buscar-**les*** [pronom feble].

(3)
a) *Encara no tens **les meves*** [possessiu] ***entrades?***
b) *Encara no **les*** [pronom feble] *tens?*

2.5.1. Els articles

Normalment es distingeix entre **article definit** o **determinat** (*el*, *la*, *els*, *les*), **article indefinit** o **indeterminat** (*un*, *una*, *uns*, *unes*) i **article personal**. El fet que els primers s'anomenin definits i els segons indefinits és per l'ordre en què apareixen normalment en un discurs, primer "un" i després "el":

Lectura recomanada

Si voleu trobar una explicació més detallada de la gradualitat entre determinació i indeterminació, consulteu l'article **I. Marí** (1991). "La determinació". *Com* (núm. 8, pàg. 55-58). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

(1)
a) *Ahir al metro vaig parlar amb un home$_i$ que em va explicar que cada dia hi ha més robatoris. L'home$_i$ estava esveradíssim...*
b) **Ahir al metro vaig parlar amb l'home$_i$ que em va explicar que cada dia hi ha més robatoris. Un home$_i$ estava esveradíssim...*

Però també es pot començar un discurs utilitzant un article definit, si l'article té un significat genèric o possessiu:

(2)
L'home *que es vulgui casar amb l'Olga ha de ser un gran esportista.*

(3)
M'he comprat un pis que està molt bé, però ***la cuina*** *s'ha de renovar.*

Hi ha teories en què podeu trobar els articles indefinits considerats com a quantificadors. De fet, els articles indefinits es poden comportar com a quantificadors i com a articles:

(3)
a) *He vist una serp.*
b) *I què més!*
a') *T'ho juro que n'he vista una.*
a'') *T'ho juro que l'he vista.*

Formes de l'article /l/

Les formes de l'article /l/ són ben simples. En el català central el morfema de femení és [ə] i el de plural és [s]. Que la forma del masculí davant consonant sigui [ə l], per exemple *el gos*, s'explica perquè la [ə] és epentètica, i que a vegades la forma de femení sigui [l] s'explica per l'elisió de la [ə], per exemple *l'hora*.

Quant a la utilització de l'article, observeu que en català s'utilitza més que en castellà i menys que en francès davant molts noms de països, de zones geogràfiques... (**Vaig anar a Xina* /*Vaig anar a la Xina*), davant la majoria de noms de comarques (*el Pallars Sobir*à, per exemple, però *Osona* i no **l'Osona*), i davant els noms de rius. Però hi ha parlants que fins i tot ometen l'article davant noms de lloc que no són noms de països (**Truco des d'Eixample*) o noms de lloc que també en castellà porten article (**Va parlar amb el president del govern espanyol a Moncloa*).

Semànticament, l'article definit equival a vegades a un possessiu en altres llengües. *Ha vingut el pare*, si no està relacionat amb una oració anterior, equival a *Ha vingut el meu pare, Ha vingut el nostre pare* o *Ha vingut el teu pare*, etc. Una oració com *La Isabel té l'home malalt* en castellà es traduiria amb un possessiu. Fixeu-vos, també, que en català hi ha menys tendència a utilitzar els possessius que en anglès (*John put his hand in his pocket* es tradueix per *En Joan*

va posar-se la mà a la butxaca) i fins i tot menys que en castellà, ja que una oració com *Graduamos sus gafas* no equival a **Graduem les vostres ulleres* o a **Graduem les seves ulleres*, sinó a *Us graduem les ulleres* o *Li graduem les ulleres*.

Articles personals

En la majoria de dialectes del català (en tots menys en el català valencià i en el català alguerès) trobem una característica que sembla contradir el fet que els noms propis no puguin anar acompanyats de cap especificador o de cap complement restrictiu, perquè és habitual d'utilitzar l'anomenat *article personal* (òbviament només en singular, ja que és defectiu de plural).

L'**article personal** només s'utilitza davant de tots els noms propis [+animat] (de persones, d'animals domèstics que tenen nom propi, o també de personatges de ficció), quan es parla de la persona, l'animal o el personatge, però no quan es parla del nom: *Si és nen es dirà Oriol, Doncs jo anomeno la teva germana Lola*. Tampoc no s'utilitza l'article personal amb els vocatius (*Teia, afanya't!*) ni tampoc davant o darrere altres determinants: *el Sr. Ramon Costa* (**el Sr. en Ramon Costa*), *el pobre Arnau* (**el pobre l'Arnau*), etc.

Respecte al català central trobem dos sistemes diferents d'articles personals:

1) *El* per al masculí (*el Pere*, *l'Ernest*, *el Cobi*, *l'Illamola*...); *la* per al femení (*la Joana*, *l'Arale*, *la Illamola*...).

2) *En* per als noms propis masculins començats en consonant, i *el* –concretament *l'*– per als noms propis començats en vocal (com en el cas *en Pere, l'Ernest, en Cobi, l'Illamola*...); *la* per al femení (*la Joana, l'Arale, la Illamola*...).

L'ús o no de l'article personal (en els casos en què és possible sintàcticament) és un aspecte pragmàtic i no pas sintàctic, com ho demostra el fet que en registres elevats o bé davant divinitats, personatges històrics o públics que hom no coneix, no s'utilitza mai o gairebé mai (cap catalanoparlant no diu **en Déu* o **en Jesucrist*).

S'ha de distingir entre els articles personals i les fórmules de tractament *En* i *Na* (que sempre s'escriuen en majúscules). Aquestes fórmules s'utilitzen més per escrit que no pas oralment, perquè són homòfones amb formes de l'article personal, i un sintagma com *el rei dels espanyols, En Joan Carles I* oralment sembla que *En* sigui un article personal, que seria inadequat en registres molt formals.

Nota

Observeu que mentre que en castellà l'ús de l'article personal davant un nom propi és característic de registres vulgars, en català ho és de registres col·loquials i fins i tot bastant formals. Observeu que en castellà tampoc no es posa article davant els noms comuns *papá*, *mamá*, *padre*, *madre* quan algú parla dels seus progenitors. En canvi, en català, sí, igual que davant *àvia*, *oncle*, etc. Així, l'oració del castellà *Eso me lo dijo papá* és *Això m'ho va dir el pare* [o *el papa* o *el papà*] i no **Això m'ho va dir pare*.

2.5.2. Els demostratius

Els demostratius (com també els possessius) són determinants díctics (perquè relacionen els missatges emesos amb les circumstàncies de l'enunciació). Els demostratius indiquen relació de pertinença, o, si més no, de pertinença a l'espai.

(1)
Quin paper dius que m'he de llegir? Aquest ['el que és prop meu, al meu espai / el que és prop teu, al teu espai'] *o aquell que hi ha al calaix* ['el que no és ni prop teu ni prop meu, en un espai que no és ni teu ni meu']*?*

Observeu que hi ha llengües en què es conceptualitza l'espai d'una manera ternària, com en castellà: *este* (espai de la primera persona) / *ese* (espai de la segona persona) / *aquel* (espai de la tercera persona). En altres llengües trobem un sistema binari, però l'espai de la segona persona es pot identificar amb l'espai de la tercera –és el cas de l'anglès: *this* (espai de la primera persona) / *that* (espai de la segona i de la tercera persona)– o bé amb l'espai de la primera –és el cas del català central: *aquest* (espai de la primera i de la segona persona) / *aquell* (espai de la tercera persona). La distinció ternària només es produeix en català valencià i en altres parlars occidentals, com ara el ribagorçà.

Quant als aspectes morfològics, els demostratius presenten les variacions de gènere i nombre pròpies d'un adjectiu. També es pot considerar que els demostratius tenen variació de persona (primera, segona i tercera), com si tinguessin una única arrel [əkɛ́]), i //st// fos el morfema de primera persona ("aquest"), //ʃ// el de segona ("aqueix"), i //ʎ// ("aquell") el de tercera, i la combinació dels dos processos donés les dotze formes diferents:

Demostratius				
	masculí singular	**femení singular**	**masculí plural**	**femení plural**
primera persona	aquest	aquesta	aquests	aquestes
segona persona	aqueix	aqueixa	aqueixos	aqueixes
tercera persona	aquell	aquella	aquells	aquelles

La pronúncia de *aquest*, com ja hem vist en el mòdul 1 (en el subapartat 3.4.5), no tan sols depèn del fet que la paraula següent comenci en vocal, sinó d'altres factors com ara la influència de l'estructura sintàctica, la qual cosa demostra que hi ha relació entre tots els components d'una llengua i que els parlants posem en joc molts mecanismes quan parlem (sense ser-ne conscients del tot).

2.5.3. Els possessius

Els possessius són determinants díctics i indiquen una relació de pertinença. N'hi ha de dos tipus: els **possessius tònics** (la majoria dels quals van amb article) i els **possessius àtons**. Tant els uns com els altres són el resultat de la combinació de gènere i nombre de la possessió amb la persona del posseïdor.

Exemple

Així, en (1), *el seu* i *son* són de tercera persona del singular perquè *l'Helena* també ho és, i estan en masculí singular perquè concorden amb *pare*. (Si traduïu les oracions d'(1) a l'anglès, comprovareu que la concordança dels possessius no és idèntica en totes les llengües.)

(1)
a) *L'Helena no va parlar amb* ***el seu*** *pare.*
b) *L'Helena no va parlar amb* ***son*** *pare.*

Els **possessius tònics** els podem trobar tant si el substantiu s'ha elidit com si és present fonològicament, o poden aparèixer amb funció d'atribut (o fins i tot aparèixer sense article o dins un sintagma quantificat), comportaments no possibles amb els possessius àtons:

(2)
a) *L'Helena no va parlar amb* ***el seu****.*
b) **L'Helena no va parlar amb* ***son****.*

(3)
a) *Aquest bolígraf és* ***meu****.*
b) **Aquest bolígraf és* ***mon****.*

(4)
a) *En tinc un de* ***teu****.*
b) **En tinc un de* ***ton****.*

L'oració que diu aquest personatge és un exemple clar d'ús abusiu dels possessius.

L'ordre normal dels possessius tònics és davant el substantiu, si van precedits de l'article definit o d'un demostratiu (*el seu marit*, *aquest vostre cotxe*), i darrere el substantiu, si el sintagma és encapçalat per l'article indefinit (*un alumne teu*), però no és l'únic ordre possible (*el llibre meu, aquest fill seu, un vostre amic*). En aquests darrers casos el possessiu funciona com un adjectiu.

També apareix el possessiu darrere el substantiu, i sense article, en certs sintagmes (*Me'n vaig a casa meva* –no **Me'n vaig a la meva casa*–, *davant teu, darrere meu, prop nostre*...).

Els **possessius àtons** són els següents: *mon*, *ma*, *mos*, *mes* (de primera persona); *ton*, *ta*, *tos*, *tes* (de segona persona); *son*, *sa*, *sos*, *ses* (de tercera persona). Aquests possessius s'utilitzen gairebé exclusivament davant substantius que indiquin parentiu (*mon pare*), propietats inalienables (*ma vida*), o en dites populars (*Cada terra fa sa guerra*).

"Llur i llurs"

Actualment, "llur" i "llurs", invariables quant al gènere, només són utilitzats en registres molt formals, en què poden ser útils per desfer una ambigüitat. El primer exemple és ambigu, però no el segon:

[...] *Mn. A. M. Alcover i P. Fabra. Els seus articles...*

[...] *Mn. A. M. Alcover i P. Fabra. Llurs articles...*

Observeu, també, que *el pastor i llurs ovelles* (o altres sintagmes semblants), que és considerat agramatical per les gramàtiques normatives, pot ser gramatical si *llurs* és correferent amb *els amos*, per exemple.

3. Categories lèxiques no nominals

Com queda clar en el títol, hi ha una sèrie de categories que definim negativament. Si recordeu les característiques que tenien les categories nominals, comprovareu que les no nominals tenen les característiques de no presentar trets nominals, és a dir, de no presentar concordança en gènere i nombre (però sí, per exemple, en persona i nombre).

3.1. Els verbs

3.1.1. Morfologia dels verbs

En aquest subapartat veiem uns quants aspectes teòrics a l'entorn de la morfologia verbal. Tot i que aquí pròpiament només hauríem de tractar els temps simples dels verbs, els tenim en compte tots, la qual cosa ens és també molt més útil a l'hora de parlar de l'ús dels temps verbals.

Nota

En català no tenim cap mot que designi 'temps-mode-aspecte'. Per tant, amb el mot *temps* tant ens podem referir a 'temps verbal' (present, passat o pretèrit, o futur) com a 'combinació de temps-mode-aspecte', que conté, usualment, sis formes verbals diferents en persona i nombre (present d'indicatiu, pretèrit perfet perifràstic, futur simple...). Quan utilitzem la paraula *temps*, ja és evident pel context a quin significat ens referim.

Quan volem dividir una forma verbal en morfemes, podem diferenciar entre radical (el morfema lèxic) i terminació (que conté tots els morfemes gramaticals).

El **radical** és el representant del verb.

Els verbs que tenen diferents radicals, com ara *anar*, que té *an-, va-, v–* i /baʒ/ (aquest últim explica tant *vaig* com *vagis*), diem que presenten al·lomorfia. Un altre verb que té molts al·lomorfs és *ser* o *ésser* (que té diversos radicals començats amb *s-* i altres amb *er-, et-, fou* i *fo-*). En uns quants verbs també trobem al·lomorfia, però els diferents radicals no són tan diferenciats: per exemple, *saber* i *cabre* (tots dos presenten un al·lomorf que provoca formes esdrúixoles, com ara *càpiguen* o *sàpiguen*) i *tenir* i *venir* (tots dos presenten una al·lomorfia semblant: dos radicals amb *i,* un dels quals acabat en consonant velar, i dos radicals amb *e*, un terminat en [n] i l'altre no).

Advertiment

A partir d'aquí, per no enfarfegar el text, deixem d'utilitzar la convenció d'indicar entre cometes l'expressió de mot, i en cursiva per a indicar una forma d'un mot. Per tant, indiquem en cursiva tant l'expressió de mot com una forma.

Pel que fa a la morfologia, els verbs es poden classificar en **verbs regulars**, que segueixen els verbs considerats models, i **verbs irregulars**, que normalment presenten al·lomorfia al radical. El percentatge de verbs irregulars varia, però, segons el concepte que es tingui de *regularitat* (per exemple, en molts llocs consideren irregularitats alternances que són purament fonètiques o purament ortogràfiques).

La majoria de verbs són regulars (més del 99% del total, si no tenim en compte els participis, l'única forma irregular que presenten molts verbs), tot i que també és cert –com ocorre per altra banda en moltes llengües– que els verbs més usuals són irregulars (els que presenten més irregularitats, en català, són *ser* i *anar)*.

Tot seguit indiquem, amb la classificació i la terminologia més tradicionals, les categories morfològiques que trobem en la terminació i els seus valors:

Categories dels verbs	
Categories morfològiques	**Valors**
conjugació	primera, segona, tercera
temps	present, pretèrit, futur
aspecte	perfet, imperfet
mode	indicatiu, subjuntiu, condicional, imperatiu
persona	primera, segona, tercera
nombre	singular, plural

Cal reflexionar molt poc sobre els verbs per a adonar-se, per exemple, que les categories de persona i nombre no es presenten aïlladament, sinó que es juxtaposen (per exemple, no podem pas dir que [n] sigui el morfema de plural, perquè només apareix en la tercera persona del plural). I el mateix comportament el trobaríem també en les categories de temps, mode i aspecte.

La **terminació**, doncs, està formada per tres morfemes diferents, que apareixen després del radical, per aquest ordre:

1) el morfema de conjugació o vocal temàtica;

2) el morfema de temps (que aglutina temps pròpiament dit, aspecte i mode);

3) el morfema de persona (que aglutina persona i nombre).

Uns quants dels morfemes anteriors (o tots) poden no tenir representació fonològica. Així, en *dorm* (tant en *L'Anna sempre dorm fins a les deu* com en *Mireiona, dorm!*) per exemple, no apareix la vocal temàtica, i els morfemes de temps, mode... no tenen representació fonològica.

En canvi, en *sentiríeu* trobem tots els morfemes representats fonològicament:

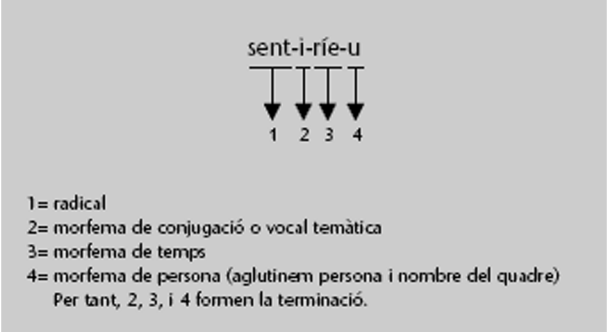

Sovint també podeu trobar una altra divisió d'una forma verbal: en tema (que inclou el radical i el morfema de conjugació) i desinència (que inclou els morfemes de temps i persona).

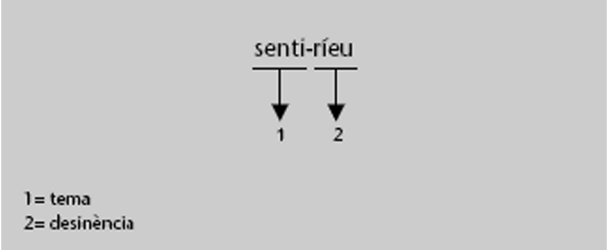

Comentem més detingudament aquestes categories morfològiques.

Persona i nombre

La persona i el nombre en els verbs no presenten en català morfemes separats, sinó que es juxtaposen. Per exemple, no es pot dir que [n] sigui el morfema de plural (com es podia dir per als substantius i per als adjectius que la [s] era el morfema de plural), perquè només apareix en la tercera persona del plural. Per tant, en parlar de morfologia verbal, sembla millor parlar de sis persones diferents (persona 1, persona 2...), sense combinar tres valors per a persona i dos per a nombre. Continuem mantenint la terminologia que hem utilitzat fins ara (primera persona del singular, segona persona del singular), perquè explica més gràficament la concordança entre subjecte i verb.

Les persones del plural són una suma de les persones del singular: la suma de dues persones (singulars o plurals) sempre és plural i la suma de dues persones diferents sempre és la persona (primera, segona o tercera) més "baixa" dels components. Per exemple, a **(1)** la primera persona del plural és la suma d'una primera persona del singular i una altra persona.

(1)

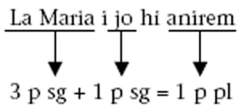

Temps, aspecte i mode

Comentem aquestes categories de la manera més tradicional. Hi ha, però, moltes anàlisis que tracten aquestes categories morfològiques com una de sola que té diversos valors, i que varia segons la presència o absència d'aquests valors.

Les categories de temps (que té tres valors: present, pretèrit o futur), aspecte (que té dos valors: perfectiu o imperfectiu) i el mode (que té quatre valors: indicatiu, imperatiu, condicional i subjuntiu) sí que presenten una certa relació amb el significat. Ara bé, aquests valors també estan en relació amb la sintaxi i la pragmàtica. Així, per exemple, amb una forma verbal en present es pot parlar també d'un fet passat o un fet futur.

Vegeu també

Vegeu el subapartat 3.1.2 d'aquest mateix mòdul.

L'**aspecte** és una categoria morfològica que té reflex semàntic, però de delimitació força més difícil. És una categoria que serveix per a diferenciar dos temps, per exemple *menjaré* (d'aspecte imperfectiu, perquè indica una acció sense indicar-ne la conclusió) i *hauré menjat* (que indica ja l'acabament de l'acció).

Pel que fa al **mode**, en tenim quatre: indicatiu, subjuntiu, condicional i imperatiu. Cal assenyalar, també, que la categoria de mode no és tan complexa en altres llengües o que la relació semàntica que presenten és a través de perífrasis i no pas morfològica.

Simplificant molt, una diferència semàntica que reflecteix el mode és aquesta: amb l'indicatiu fem referència a la realitat i amb el subjuntiu, al desig, a la negació, etc. Fixeu-vos que si algun parlant diu *Em compraré un pis que té un gran terrat* entenem que ja ha emparaulat la compra del pis. En canvi, si un altre parlant diu *Em compraré un pis que tingui un gran terrat*, entenem que encara no ha trobat el pis que busca. La majoria de vegades, però, l'ús del mode indicatiu o del mode subjuntiu està més determinat per la sintaxi que no pas per la semàntica.

Pel que fa al **temps** s'han proposat altres anàlisis i classificacions diferents. Per exemple, classificar els temps de la següent manera: en [±passat] i en [±futur] (el present seria en aquest cas [-passat, -futur], i el condicional [+passat, +futur], etc.).

Les **formes verbals** que s'anomenen *infinites* o també *no personals* són les que no tenen ni persona, ni temps, ni mode; és a dir, la forma verbal de l'infinitiu i del gerundi. Tradicionalment també s'inclou en aquest grup el participi, que té la morfologia pròpia d'un adjectiu.

Conjugació

A diferència de la resta de categories morfològiques que hem vist per als verbs, la conjugació no té cap relació amb el significat d'un verb ni cap conseqüència sintàctica ni semàntica.

D'una banda, un verb és de la primera conjugació, la segona o la tercera segons el seu origen etimològic i no segons el significat o segons una determinada característica sintàctica (per exemple, no és que els verbs d'acció siguin de la primera conjugació i els de sentiment de la segona, o que els de la tercera conjugació siguin transitius i els de la primera intransitius).

D'altra banda, el fet que una forma verbal pertanyi a una determinada conjugació no pressuposa cap fenomen de concordança (com ocorre amb el morfema de persona), ni cap indicació semàntica al voltant de l'acció que indica (com passa sovint amb el morfema de temps).

Els verbs en català es classifiquen en tres conjugacions diferents, bàsicament segons la terminació de la forma d'infinitiu:

1) primera conjugació.

2) els verbs de la segona conjugació que terminen en *-er* àton (com ara *témer*);

3) els verbs de la segona conjugació que acaben en *-re* (com ara *perdre*) –la resta són irregulars i, per tant, no es prenen com a models–;

4) els verbs de la tercera conjugació incoativa (com ara *servir*), els que tenen totes les persones menys la primera i la segona plurals d'uns quants temps amb l'increment *eix* (*serveixo, serveixin*...);

5) i els verbs de la tercera conjugació pura (com ara *dormir*), els que no tenen l'increment *eix* (*dormo, dormin*...).

Les diferències en nombre dels verbs en cada conjugació

Cal assenyalar –com va fer en més d'una ocasió Gabriel Ferrater– la diferència de quantitat de membres d'aquests cinc models: segons Ferrater, prenent els 4.500 verbs més usuals, 3.500 pertanyen a la primera conjugació (absolutament regular, si obviem dos verbs que s'hi inclouen: *anar* i *estar*) i 700 a la tercera conjugació incoativa, regular, perquè la gran majoria de verbs pertanyen a la primera conjugació i a la tercera conjugació incoativa.

A més, la primera conjugació és la més oberta, perquè augmenta de verbs constantment. Si ens inventéssim un aparell que s'anomenés *rodex,* per anomenar una acció relacionada amb aquest aparell diríem *rodexar, rodexejar*...

Hi ha certa relació entre la conjugació i la morfologia derivativa. Si un verb és de la segona conjugació i en fem un derivat amb prefix, aquest també serà de la segona conjugació (de *prendre* obtenim *reprendre*). Hi ha sufixos aplicats a un substantiu que produeixen verbs de la primera conjugació (tos els que contenen *-itz-* o *-ej-*, com ara *normalitzar, estiuejar*...). I els verbs derivats d'un

substantiu o d'un adjectiu amb els prefixos *a-, des-, en-* i *es-* són verbs de la primera conjugació (en la majoria de casos) o de la tercera: *desabrigar, emparaular, clarejar, espesseir, arrodonir,* etc.

3.1.2. Els temps verbals

Temps simples

Des de mitjan 2002 l'Institut d'Estudis Catalans va canviar el nom dels temps verbals que podeu trobar encara en molts llibres i diccionaris. Tot seguit us indiquem aquests canvis, perquè fins al 2004 encara solien aparèixer els noms antics:

Abans	Exemples	Ara
Pretèrit indefinit	*he cantat, has cantat, ha cantat...*	Perfet
Pretèrit perfet simple	*cantí, cantares, cantà...*	Passat simple
Pretèrit perfet perifràstic	*vaig cantar, vas cantar, va cantar...*	Passat perifràstic
Pretèrit anterior simple	*haguí cantat, hagueres cantat, hagué cantat...*	Passat anterior simple
Pretèrit anterior perifràstic	*vaig haver cantat, vas haver cantat, va haver cantat...*	Passat anterior perifràstic

Consulta recomanada

Si voleu llegir sencer el document de l'IEC que reprodueix l'acord sobre el canvi de nom dels temps verbals en català, vegeu "Modificació dels noms dels temps verbals" dins *Documents de la Secció Filològica IV,* pàg. 21-24.

Els verbs defectius

Els verbs defectius tenen un nombre de formes simples variable, segons quin tipus de defectivitat presentin.

La majoria de verbs, si només comptem les formes pròpiament dites (les formes simples sense les quatre formes del participi), tenen 49 formes diferents: hi ha set temps de sis persones, un de cinc –l'imperatiu– i dues formes no personals.

Temps compostos o perfets

Les formes compostes es formen amb el verb *haver* conjugat (en qualsevol temps menys l'imperatiu i el participi) seguit del participi –usualment en la forma no marcada– del verb que aporta el significat (quarantа-quatre formes en total). I s'hi poden afegir les sis formes del pretèrit anterior perifràstic, i les sis del temps compost del perifràstic en subjuntiu.

Haver i *ser* per als temps compostos

Fa uns segles, a tota l'àrea lingüística, els temps compostos es formaven –segons el verb– amb l'auxiliar *haver* o l'auxiliar *ser* (aquesta situació encara es manté en uns quants parlars).

L'ús combinat del verb *haver* i el verb *ser* com a auxiliar el trobem actualment en diverses llengües romàniques (per exemple el francès) i no romàniques (per exemple l'alemany).

Simplificant, els verbs que en català formaven els temps compostos amb el verb *ser* eren els que actualment poden tenir uns subjectes que pronominalitzen amb *en*.

Per tant, una dona deia *Sóc arribada,* però en canvi tant un home com una dona deien *He menjada una poma* (amb l'auxiliar *ser* el participi concordava en gènere i nombre amb el subjecte, i amb l'auxiliar *haver,* amb el complement directe).

A més de l'auxiliar *haver* per a formar temps compostos, que és un verb defectiu d'imperatiu i –si no es tenen en compte els temps sobrecompostos– de participi, també hi ha auxiliar *haver* per a formar la perífrasi d'obligació ({*haver de* + infinitiu}), les formes del qual són idèntiques a les de l'anterior, però en la primera persona del singular del present d'indicatiu, a més de *he* també pot ser *haig*. També tenim el verb *haver-hi,* que normativament és defectiu de totes les persones menys la tercera del singular, i també d'imperatiu. Les formes d'aquest verb coincideixen amb les de auxiliar *haver* , però amb l'afegiment de *hi*. A més, hi ha el verb *haver* o *heure* transitiu, molt poc utilitzat.

En moltes oracions, el participi que forma part d'un temps compost es presenta en la forma menys marcada (la del masculí singular):

(1)
La Maria ha dit una mentida.

A vegades, però, el participi pot concordar en gènere i nombre amb un sintagma, normalment aquell que és el seu complement directe:

(2)
Aquesta pel·lícula ja ***l****'havíem vist****a*** *fa anys.*

I també presenta variació morfològica, és clar, el participi de construccions passives, en què la forma no personal concorda en gènere i nombre amb el subjecte:

(3)
*Aquesta pel·lícula ja ha estat vist****a*** *per milions de persones.*

Lectura recomanada

Per al fenomen anomenat *concordança de participi*, el que trobem a (2), vegeu P. Fabra (publicació de 1956), *Gramàtica catalana*, pàg. 87-88.

Construccions perifràstiques

Les construccions perifràstiques es formen amb una mena de present d'indicatiu del verb *anar* (*vaig, vas, va, vam, vau, van*) –no és exactament el present del verb *anar*– i l'infinitiu del verb que aporta el significat (sis formes en total). Són dotze formes si es considera el temps perifràstic amb el present de subjuntiu, que s'empra en part de l'àrea lingüística (*vagi portar, vagis portar...*).

A més de les formes auxiliars per a formar el pretèrit perfet perifràstic, també hi ha les anomenades **formes llargues**, per a totes les persones menys la tercera persona del singular: *vàreig, vares*, (*va*), *vàrem*, *vàreu*, *varen*, de les quals les del singular són molt poc utilitzades. Les **formes curtes** de la primera i de la segona persones del plural amb *e* (**vem, *veu*) no són considerades normatives.

En totes les llengües que es coneixen en què hi ha una perífrasi o un temps perifràstic amb el verb *anar* o una mena de verb *anar*, aquesta construcció sempre indica futur, mai passat. Fins i tot podria ser considerat un universal lingüístic si no existissin els temps perifràstics del català. En el català septentrional, per influència del francès, pràcticament ha desaparegut el passat perifràstic (el passat en definitiva, perquè era l'únic que s'utilitzava). També podria desaparèixer en el català de l'Estat espanyol per influència de l'ús abusiu de la perífrasi amb *anar* indicant futur o intenció.

Vegeu també

Per a més informació vegeu el subapartat 2.1 del mòdul "Sintaxi".

Temps sobrecompostos

A vegades també utilitzem uns temps anomenats sobrecompostos, que consisteixen a aplicar dues vegades la formació de temps compostos: si *he parlat* el formem amb el present d'indicatiu de l'auxiliar *haver* seguit del participi d'un verb, també podem aplicar el mateix procés a l'auxiliar i obtindrem *he hagut parlat*.

Construccions passives

També es pot considerar que uns altres temps d'un verb són els que es formen amb el verb *ser* i el participi del verb en qüestió; aquest participi, varia morfològicament segons el gènere i el nombre del subjecte amb el qual concorda.

Compareu, per exemple, l'oració *Aquests obrers han construït la nova depuradora* amb *La nova depuradora ha estat construïda per aquests obrers*. En la primera, *construït* no concorda ni amb *aquests obrers* –el subjecte– ni amb *la nova depuradora* –el complement directe–; en la segona, *inaugurada* concorda en gènere i nombre amb *la nova depuradora* –el subjecte.

La veu passiva és molt poc utilitzada en català, especialment en registres col·loquials, i tenim moltes alternatives a les oracions passives.

Vegeu també

Aprofundireu sobre les alternatives de la veu passiva al subapartat 3.2 del mòdul "Sintaxi".

No confongueu una forma verbal passiva amb una forma verbal composta amb *ser* (com ara en *Quan la Maria és arribada ens en som anats a sopar,* equivalent a *Quan la Maria ha arribat ens n'hem anat a sopar*), ni amb una forma *ser* utilitzat seguit d'un adjectiu que sembli un participi (com ara en *Aquesta noia és casada de poc*).

Perífrasis verbals

Tot i que les perífrasis verbals ultrapassen el domini de mot, és habitual d'estudiar-les en aquest apartat, ja que equivalen –sintàcticament i semàntica-ment– a una forma verbal simple.

Comentem només uns quants aspectes normatius i d'influència del castellà, i aquells altres relacionats amb l'ús dels temps verbals:

1) L'única **perífrasi d'obligació** considerada apta per al català estàndard és {***haver de*** **+ infinitiu**}: *he* o *haig de dinar, has de dinar...*, *havíem de dinar, havíeu de dinar...*, *hauries de dinar, hauria de dinar,* etc.

Atenció!

La perífrasi {*tenir que* + infinitiu} (**tinc que dinar*, **teníem que dinar*, etc.) és un castellanisme.

Una altra perífrasi d'obligació és {***tenir de*** **+ infinitiu**}: *tinc de dinar, teníem de dinar*, etc., però no és recomanable en un registre estàndard. En els parlars en què s'utilitza col·loquialment tant {*haver de* + infinitiu} com {*tenir de* + infinitiu}, aquesta última sembla designar una obligació més indefugible que la primera:

(4)
Hauré d'anar *a veure aquesta pel·lícula.* [...] *Saps què?, com que demà* ***tinc d'anar*** *a cal metge, a Barcelona, hi aniré demà mateix.*

Si es vol expressar una obligació pretesament, si més no, general o més aviat una necessitat, es pot fer amb la corresponent perífrasi amb *es* –que ens permetrà construir oracions impersonals i passives reflexes– (*haver-se de* + infinitiu), només en terceres persones (*S'ha d'arribar d'hora, S'hauran de presentar els treballs molt acuradament*). No és genuïna la construcció *{*haver-hi que* + infinitiu}, com ara **Hi ha que cantar* o **Havia que afanyar-se,* traduccions barroeres del castellà *Hay que cantar* i *Había que darse prisa*.

La necessitat també es pot expressar amb {***caldre*** **+ infinitiu**} (*Cal arribar d'hora*) o {***caldre que*** **+ subjuntiu**} (*Cal que jo arribi abans que tu*). Observeu que *caldre* és defectiu de primeres i segones persones.

2) Normativament, {***deure*** **+ infinitiu**} és només una **perífrasi de probabilitat**. Així, *Deuen fer els deures* significa 'Segurament fan els deures' i no pas 'Han de fer els deures'.

No és genuí utilitzar el futur o el condicional per a indicar, com es fa en castellà, probabilitat en el present o en el passat, respectivament:

(5)
a) **Truquen. Serà en Joan...*
b) *Truquen. Deu ser en Joan...*

(6)
a) *Ahir vaig conèixer un amic teu, però no recordo com va dir que es deia.*
b') **Seria en Joan...*
b'') *Devia ser en Joan...*

Un error freqüent, també, és utilitzar *deuria, deuries,* etc. en comptes de *devia, devies,* etc., producte de l'encreuament de l'ús del condicional castellanitzant amb la perífrasi correcta:

(7)
a) **Vaig trobar-ho tot regirat perquè deuries buscar alguna cosa.*
b) *Vaig trobar-ho tot regirat perquè devies buscar alguna cosa.*

Nota

En castellà s'ha desenvolupat la indicació de probabilitat en futur o en condicional perquè la perífrasi de probabilitat, {*deber de* + infinitiu}, es confon amb una perífrasi d'obligació. Però en català aquesta confusió és impossible.

3) S'ha d'anar molt amb compte amb la construcció **{*anar a* + infinitiu}**, que és molt utilitzada en català. Aquesta construcció s'utilitza per a tres usos, dos dels quals sí que constitueixen perífrasis verbals genuïnes i l'altre no.

a) En primer lloc, hi ha una **perífrasi** {*anar a* + infinitiu}, en què *anar* conserva el significat de '**desplaçar-se**':

(8)
*Ara em trobes aquí, al carrer, perquè **vaig a veure** la Maria, que està malalta.*

Nota

És un castellanisme usar {*anar a* + infinitiu} amb el significat de futur immediat amb intenció.

b) Quant a altres usos en què no hi hagi aquest significat de desplaçament físic, {*anar a* + infinitiu}, aquesta **perífrasi** només és genuïna si significa '**imminència**', sense cap matís d'intencionalitat.

No és cert, com diuen certes obres, que la perífrasi anterior només sigui correcta en pretèrit imperfet (potser per aquesta causa, P. Fabra l'última gramàtica inclou un exemple en present: *El concert va a començar*). Així, l'oració *No puc parar taula perquè vaig a fer els deures* només és genuïna si la persona que la diu es desplaça, però no ho és si no es mou del lloc on la diu (altrament, *vaig* indica intenció).

4) Són incorrectes dues perífrasis amb *venir* molt utilitzades, sobretot, en els mitjans de comunicació (la primera és una influència del castellà, i la segona, del francès):

a) perífrasi de reiteració *{*venir* + gerundi}, (**Tal com vénen dient molts escriptors...*);

b) {*venir de* + infinitiu} en comptes de {*acabar de* + infinitiu} (**En aquesta entrevista, doncs, els jugadors vénen de sentir com el seu president els felicita, malgrat el resultat advers del partit*). Evidentment, és possible utilitzar {*venir de* + infinitiu} quan hom ve d'un lloc realment, com ara *Venim de comprar, i encara no ens hem canviat de roba*.

3.2. Les preposicions

La **preposició** és una categoria invariable i, en principi, tancada –per influència d'altres llengües o per evolució interna de la llengua es poden introduir noves preposicions com ara **hasta* o *?a nivell de*.

Es poden fer diverses classificacions de les preposicions:

1) Una classificació molt usual és la que divideix les preposicions en preposicions simples i preposicions compostes (les compostes també es poden anomenar *locucions prepositives*):

a) Les **preposicions simples** són les que estan formades per una sola preposició: *a*, *de*, *sense*, *durant*, etc.

b) Les **preposicions compostes** són aquelles formades per dues preposicions. Hi ha una preposició composta formada per dues preposicions àtones (*per a*), però no existeix col·loquialment en català central. La resta estan formades per la combinació d'una preposició simple i una preposició tònica (*cap a*, *des de*).

2) Una altra classificació molt usual, en català, perquè és molt útil per a moltes disciplines (sintaxi teòrica, normativa...), és la classificació de les preposicions en preposicions àtones i preposicions tòniques:

a) Les anomenades **preposicions àtones** són les següents: *a, amb, de, en* i *per* (i la preposició composta *per a,* formada per dues de simples àtones). S'anomenen *preposicions àtones* perquè contenen la vocal neutra, tot i que a vegades és epentètica (per tant, només fonètica) i no existeix fonològicament.

Preposicions àtones

Les preposicions àtones no són veritables mots en el sentit morfològic, perquè són clítics. Vegem com el comportament de la preposició *amb*, fonològicament /mb/, és més semblant al d'un sufix respecte del morfema lèxic d'un mot que no pas al d'un mot veritable.

b) Les anomenades **preposicions tòniques** són la resta de preposicions simples i totes les compostes menys *per a: cap a, sense, fins, sobre...*

3) Una altra classificació és la que les divideix en preposicions transitives i preposicions intransitives:

La pronúncia de *amb*

Vegeu al mòdul 1 el comportament fonològic, típic d'un clític, de la preposició *amb*.

a) Les **preposicions transitives** són les prototípiques –les preposicions en principi demanen un complement, un sintagma nominal. Les preposicions transitives, si no van seguides d'un sintagma nominal, sempre produeixen seqüències agramaticals (*des d'ahir / *des de, durant el dia / *durant*, etc.). Són preposicions transitives totes les àtones, la majoria de les tòniques (*contra*, *entre*, *envers*, *malgrat*, etc.) i les compostes *(a causa de*, *a favor de*, *en contra de*, etc.).

b) Les **preposicions intransitives** són aquelles que poden anar seguides d'un sintagma nominal o anar soles. Les preposicions intransitives són *sense* i altres que tradicionalment s'han tractat com a adverbis quan anaven sense complement (*dalt, darrere, abans, lluny,* etc.).

Quant al significat, les preposicions àtones tenen un significat més aviat gramatical. Les preposicions tòniques i les locucions a vegades tenen un significat més lèxic. També pot haver-hi preposicions àtones que tenen un equivalent en una preposició tònica o en una locució:

(1)
a) *El conferenciant va parlar sobre la sida.*
b) *El conferenciant va parlar de la sida.*

(2)
a) *Anàvem cap a Sant Fost.*
b) *Anàvem a Sant Fost.*

És remarcable la preposició *de,* que és la preposició menys marcada, la que apareix i desapareix amb més facilitat (aquesta és la causa per la qual a vegades es diu que *de* en alguns usos no és una veritable preposició):

(3)
a) *Tinc dos ordinadors vells.*
b) **Ordinadors vells, en tinc dos. / **D**'ordinadors vells, en tinc dos.*
c) **Ordinadors, en tinc dos vells. / **D**'ordinadors, en tinc dos **de** vells.*

(4)
a) Tinc una mica de fred. **En tinc una mica **de** / En tinc una mica.*

La copa de tripiquí

Per altra banda, *de* és la preposició amb més significats. Imaginem-nos que sentim que algú diu *una copa de tripiquí* (*tripiquí* és un mot que ens acabem d'inventar). Fixeu-vos uns quants dels significats que ens podríem imaginar:

1) En una botiga de vaixelles, ens imaginaríem que és un material, com quan diem *una copa de cristall,* o bé que és una copa destinada a posar-hi una substància anomenada *tripiquí,* com quan en una botiga de vaixelles demanem *una copa de xampany* (no esperem pas que ens la donin plena!).

2) En una bar ens imaginaríem que és una beguda, com quan diem *una copa de conyac,* perquè no esperem pas que ens donin, com en una botiga, una copa destinada a posar-hi conyac, sinó una copa plena de conyac.

3) També ens podríem imaginar que és una copa procedent d'un lloc anomenat *Tripiquí,* com ara quan diem *En Joan m'ha regalat una copa de la Xina.*

4) També ens podríem imaginar que és una copa d'algú anomenat *Tripiquí*, com si sentim que algú diu *Va anar a la fira del disc perquè volia adquirir una copa de John Lennon a la subhasta.*

5) Ens podríem imaginar que és una copa feta per algú que s'anomena *Tripiquí*, com quan diem *un quadre de Picasso.*

6) ... També ens podríem imaginar que és una copa d'una forma determinada, com quan diem *un got de broc,* o bé destinada a un ús concret, com quan diem *un ganivet de trinxar*...

3.3. Els adverbis

Els adverbis constitueixen una categoria invariable. A diferència de les conjuncions no admeten complements nominals. Tradicionalment, la categoria *adverbi* ha constituït una mena de calaix de sastre en què s'incloïen preposicions intransitives i nexes.

La gramàtica generativa considera que la categoria *adverbi* no existeix, perquè els mots que habitualment s'hi consideren són especificadors del verb, com ara *no* o *potser* (que nosaltres no tractem en un grup a part en aquest mòdul), de l'adjectiu (*molt alt)* o bé són preposicions intransitives.

Els **adverbis de manera** són els prototípics. Dins d'aquests podríem destacar els acabats en *ment*. Els adverbis acabats en *ment* tenen bàsicament dos significats:

1) Signifiquen 'una manera X', on X és el significat de l'adjectiu amb el qual es relacionen lèxicament.

(1)
En Pere va parlar exaltadament. ['En Pere va parlar d'una manera exaltada.']

2) Signifiquen 'és/considero X que', on X és el significat de l'adjectiu amb el qual es relacionen lèxicament.

(2)
Sortosament, l'Oriol ja havia arribat. ['És/Considero sortós que l'Oriol ja hagués arribat.']

Observeu el diferent significat de les oracions (3) i de (4):

(3)
a) *Lamentablement, l'Engràcia va parlar.*
a') *L'Engràcia, lamentablement, va parlar.*
a'') *L'Engràcia va parlar, lamentablement.*
[Totes tres oracions signifiquen 'És/Considero lamentable que l'Engràcia parlés.']

(4)
L'Engràcia va parlar lamentablement. ['L'Engràcia va parlar d'una manera lamentable.']

Tots els adverbis acabats en *ment* menys *expressament* es pronuncien amb dues vocals de les que habitualment són tòniques. Aquest comportament i el fet que en català els processos de flexió sempre són posteriors als de derivació (per exemple diem *gatets*i no **gatset*) han fet que molts lingüistes arribessin a la conclusió que els adverbis acabats en *-ment* són mots compostos. D'altres, basant-se en el fet que el fragment *-ment* d'aquests adverbis no és un mot independent, consideren que aquests adverbis són mots derivats.

Normativament, en català, els adverbis acabats en *ment* s'han de coordinar sense escurçar-los (per exemple, *Ho ha fet magníficament i ràpidament*) o bé s'ha d'eliminar el final *ment* de segon (*Ho ha fet magníficament i ràpida*).

Nota

Per a la transcripció d'aquests adverbis, vegeu el subapartat 2.2.2 del mòdul 1.

3.4. Els nexes

Els nexes constitueixen una categoria tancada, invariable. Com que els nexes sempre encapçalen oracions subordinades o coordinades, la classificació s'ha fet sempre seguint la classificació d'oracions compostes.

1) Nexes de subordinació adjectiva i **substantiva**. Són *que*, *si* i els pronoms relatius. Usualment es mantenen les denominacions *conjunció* i *pronom relatiu* per a poder diferenciar bé, per exemple, el *que* que encapçala oracions de relatiu (que es considera nexe i pronom) i el *que* conjunció (que només actua de nexe).

El *que* relatiu, la resta de relatius i els pronoms interrogatius són alhora pronoms (i per això fan una funció sintàctica) i actuen com un nexe. En alguns casos permeten que hi hagi un altre nexe (*Et pregunto que qui ha vingut,* oració més marcada que *Et pregunto qui ha vingut*) i en la majoria de casos no ho admeten (**É*s l'home que que ha vingut*).

2) Nexes de subordinació adverbial circumstancial, com ara *però, encara que, sinó*...

3) Nexes de coordinació, per exemple *i, i aleshores, ni, o, o bé,* etc.

Resum

En aquest mòdul didàctic hem vist uns quants mecanismes que dominem en parlar una llengua, tot repassant les categories lèxiques (aquelles la majoria de membres de les quals són mots). Hem vist, en primer lloc, el concepte de *marcatge*, que, per exemple, explica per què les oracions subordinades es comporten com un sintagma nominal masculí singular. També hem vist els conceptes de *defectivitat* i *invariabilitat*, que ens han estat útils per a tractar els aspectes morfològics de les categories que hem estudiat en aquest mòdul, les categories lèxiques.

Haver pres com a eix la classificació en categories ens ha permès tenir una visió global de totes, a través dels seus representants. De cada categoria, n'hem repassat les formes que presenten: des d'una preposició, que és invariable, fins a un verb que –si no és defectiu– té quaranta-nou formes simples. A més dels aspectes morfològics de cada categoria, n'hem tractat també els aspectes sintàctics (com ara la diferenciació entre adjectiu i quantificador), els semàntics (per exemple, la classificació dels substantius de base semàntica, que té conseqüències sintàctiques), els pragmàtics (l'ús del tractament de *vós* i del tractament de *vostè*, entre d'altres) i, fins i tot, els fonològics (com ara el comportament dels clítics).

Els comportaments que hem repassat ens han fet adonar que parlar una llengua significa dominar molts fenòmens que tenim interioritzats.

Activitats

1. Redacteu una petita conversa en què hi hagi tres interlocutors que es tractin de la manera següent: A tracta B de *vós* i tracta C de *vostè*; B tracta A de *tu* i C de *vostè*; C tracta A de *vostè* i B de *vós*. Com a mínim cada personatge ha de parlar directament a un dels altres. Abans, heu de fer una petita descripció de cada personatge.

2. Busqueu en una gramàtica normativa (per exemple, en el llibre de Ruaix que us consignem a la bibliografia) un quadre amb la morfologia inflectiva normativa dels quantificadors prototípics (si tenen una, dues o quatre formes) i també si han d'anar seguits de *de* (obligatòriament o optativament) o si no hi han d'anar. Després, compareu aquests resultats amb les solucions del vostre parlar.

3. Transcriviu quatre o cinc anuncis radiofònics o televisius que continguin interferències lingüístiques del castellà o de l'anglès, més enllà del lèxic, i comenteu després aquestes interferències.

Exercicis d'autoavaluació

1. El concepte de *marcatge* es pot utilitzar més enllà del camp estrictament lingüístic. Poseu *no marcada* o *marcada* en les següents seqüències:
a) Un dels problemes que demostra que la supervivència del català està en perill és que a vegades es veu com la llengua _____. Per exemple, hi ha persones catalanoparlants que quan s'han d'adreçar a un desconegut ho fan en castellà.
b) No cal que diguis que Pompeu Fabra va néixer l'any 1868 dC, perquè la precisió *dC* és l'opció _____.

2. Busqueu deu noms d'oficis, càrrecs o professions que siguin defectius de femení amb el significat de 'persona que exerceix un ofici, un càrrec o una professió' i no 'esposa d'un home que exerceix un ofici' que no siguin càrrecs eclesiàstics o militars. Digueu també com creieu que és o hauria de ser la forma femenina.

3. En català, també les fórmules de salutació i d'acomiadament tenen relació directa amb el tractament de *tu*, *vós* i *vostè*, tot i que per influència del castellà molts parlants diuen sempre la mateixa. Busqueu aquella relació.

4. Hi ha substantius, com ara *cistell* respecte de *cistella*, que semblen dues formes (una de masculí i una altra de femení) del mateix mot. En aquests casos, però, *-a* és un morfema derivatiu, i en altres la diferència entre els dos substantius és fruit de l'atzar, com en les parelles *cove/cova* o *pot /pota*. Busqueu cinc parelles de cada cas.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. Les dues seqüències es poden explicar amb el concepte de *marcatge*: **a)** Un dels problemes que demostra que la supervivència del català està en perill és que a vegades es veu com la llengua marcada. Per exemple, hi ha persones catalanoparlants que quan s'han d'adreçar a un desconegut ho fan en castellà. **b)** No cal que diguis que Pompeu Fabra va néixer l'any 1868 dC, perquè la precisió *dC* és l'opció no marcada.

2. Exercici de resposta oberta.

3. *Adéu:* es diu a una persona a qui es tracta de *tu* (i a una persona que es tracta de *vostè* si l'edat entre els interlocutors és semblant). *Adéu-siau:* es diu a una o més persones a qui es tracta de *vós* (i a vegades a dues persones o més a qui es tracta de *vostè*, però mai a una persona a qui es tracti de *tu*). *Passi-ho bé:* es diu a una persona a qui es tracta de *vost*è. *Passin-ho bé:* es diu a dues o més persones a qui es tracta de *vostè*. *Fins ara*, si es diu a una o més persones que previsiblement no s'han de veure pròximament o mai més, sembla un castellanisme, una traducció literal de *hasta luego,* que en castellà sembla haver substituït *adiós*.

4. Exercici de resposta oberta.

Glossari

Adjectiu categoria nominal, variable, només intensional. Els adjectius poden ser de dos tipus: classificador (que es caracteritza per restringir el substantiu que complementa, que només pot ser un nom comú) i qualitatiu (que afegeix una nota característica al substantiu que complementa, i sintàcticament es caracteritza perquè admet quantificació).

Adverbi categoria lèxica no nominal, invariable, que normalment no admet complements.

Article categoria nominal, inclosa dins la categoria dels determinants, que especifica un substantiu. Es col·loca davant el substantiu. N'hi ha de tres tipus: definit (*el*), indefinit (*un*) –que també pot ser considerat un quantificador– i personal (*en*).

Conjunció categoria no nominal que s'inclou dins la categoria del nexe.

Demostratiu categoria inclosa dins la categoria de determinants, que es caracteriza pel fet d'indicar pertinença en l'espai.

Determinant especificador determinant. Sintàcticament es caracteritza perquè si tenim un complement directe encapçalat per un determinant, el complement directe pronominalitza (/l/).

Fonètica branca de la lingüística que estudia els sons produïts i interpretats per òrgans fisiològics humans.

Fonologia branca de la lingüística que estudia els fonemes (la representació mental dels sons).

Gènere una de les categories morfològiques més productives en elements nominals. Té dos valors: femení i masculí.

Interferència influència d'una altra llengua.

Morfologia branca de la lingüística que estudia els morfemes (les parts d'un mot amb significat lèxic o gramatical).

Mot defectiu mot que no té totes les formes que tenen la majoria de mots de la seva categoria sintàctica.

Mot invariable mot que presenta formes idèntiques.

Nexe categoria no nominal invariable, la funció prototípica de la qual és unir una categoria oracional i un altre element.

Nom vegeu *substantiu*.

Nombre una de les categories morfològiques més productives. Presenta dos valors: singular i plural.

Possessiu categoria inclosa dins la categoria dels determinants, que es caracteritza pel fet d'especificar un substantiu indicant la relació de possessió que s'estableix entre les persones d'un discurs i el substantiu que el segueix. Sol ser tònic (normalment va acompanyat d'un article determinat), però també n'hi ha d'àtons (gairebé només presents optativament davant possessions inalienables).

Preposició categoria lèxica no nominal, invariable. Es caracteritza perquè subcategoritza un sintagma nominal, d'aparició obligatòria en les preposicions transitives, i d'aparició optativa en les intransitives. Les preposicions poden ser àtones (si no contenen cap vocal tònica) o tòniques.

Pronom en sentit ampli (amb el significat de proforma), mot que no té significat lèxic inherent ni referència autònoma, ja que sempre s'interpreta a partir del context lingüístic o del context extralingüístic.

Quantificador categoria nominal que, com també els determinants, funciona com a especificador del sintagma nominal. Quan tenim un complement directe encapçalat per un quantificador, el quantificador es manté i el nucli del sintagma nominal pronominalitza amb *en*.

Sintaxi branca de la lingüística que pren com a unitat d'estudi l'oració (i, per tant, n'estudia els constituents, l'ordre, les relacions entre els constituents, etc.).

Substantiu categoria nominal prototípica i –com altres categories reescrites a partir de nom (pronom, per exemple) considerat com a nucli d'un sintagma nominal– nuclear, que sempre té extensió però no sempre té intensió.

Verb categoria lèxica no nominal, variable quant al nombre, persona, temps, aspecte i mode.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Cuenca, M.J. (1996). *Sintaxi fonamental*. Barcelona: Empúries.

Fabra, P. (1956). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.

Mascaró, J. (1986). *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Mascaró, J. (2002). "Morfologia: Aspectes generals". A: J. Solà; M.R. Lloret; J. Mascaró; M. Pérez. Saldanya (ed). *Gramàtica del català contemporani,* v.1 (pàg. 465-482). Barcelona: Editorial Empúries.

Rigau, G. (1989). "Per què els lingüistes necessiten una teoria del llenguatge?". *Revista de Catalunya* (núm. 34, pàg. 11-24). Barcelona: Fundació Revista de Catalunya.

Ruaix, J. (1988). *El català/2*. Moià: Ruaix Editor.

Bibliografia complementària

Bartra, A. (1987). "La gramàtica generativa com a teoria de la capacitat humana de llenguatge". *Límits* (núm. 3, pàg. 44-46). Barcelona.

Bartra, A. (1997). "La gramàtica, una branca de la psicologia?". *Escola catalana* (núm. 336, pàg. 13-169). Barcelona: Òmnium Cultural.

Clua, E. (2002). "Gènere i nombre en els noms i en els adjectius". A: J. Solà; M.-R. Lloret; J. Mascaró; M. Pérez Saldanya (eds.). *Gramàtica del català contemporani* (vol. 1, pàg. 483-534). Barcelona: Editorial Empúries.

Colomina, J. (2002). "Paradigmes flectius de les altres classes nominals". A: J. Solà; M.-R. Lloret; J. Mascaró; M. Pérez Saldanya (eds.). *Gramàtica del català contemporani* (vol. 1, pàg. 535-582). Barcelona: Editorial Empúries.

Costa, J; Fité, R.; Mestres, J. M.; Oliva, M. (1995). "El sexisme en el llenguatge". A: *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos* (pàg. 295-331). Barcelona: Editorial Empúries.

Cuenca, M.J. (1992). *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*. València: Tàndem.

Institut d'Estudis Catalans (2003) "Modificació dels noms dels temps verbals". A: *Documents de la Secció Filològica* IV. (pàg. 21-24). Barcelona: IEC.

Perea, M.P. (2002). "Flexió verbal regular". A: J. Solà; M.-R. Lloret; J. Mascaró; M. Pérez Saldanya (eds.). *Gramàtica del català contemporani* (vol. 1, pàg. 583-646). Barcelona: Editorial Empúries.

Ramos, J.R. (1992). *Introducció a la sintaxi*. València: Tàndem.

Riba, C. (1992). "El gènere en càrrecs, professions i oficis". *Sobre lexicografia catalana actual* (editat per J. Solà, pàg. 11-39). Barcelona: Empúries.

Rigau, G. (1989). "Per què els lingüistes necessiten una teoria del llenguatge?". *Revista de Catalunya* (núm. 34, pàg. 11-24). Barcelona: Fundació Revista de Catalunya.

Rull, X. (2009). "La commutabilitat d'infinitiu gerundi en perífrasis verbals". A: *Estudis de llengua i literatura catalanes/LVIII. Miscel·lània Joaquim Molas, 3* (pàg. 313-316). Barcelona: Editorial Empúries

Solà, J. (1972-1973). *Estudis de sintaxi catalana* (vol. 1 i 2). Barcelona: Edicions 62.